

TÜRKİYEDE ARAPÇA ÖĞRETİMİNE DAİR BAZI TEKLİFLER

-Riyad Arap Dil Enstitüsü Örneği-

YRD. DOÇ. DR. YAKUP CİVELEK*

Dil, insanların birbirleriyle diyalog kurabilmeleri, duygu ve düşüncelerini ifade ederek birbirlerine aktarabilmeleri için başvurdukları en temel iletişim vasıtalarındandır. İnsanların iletişimini sağlayan dilin, insana verilen en önemli nimetlerden olduğu da hemen herkesin kabul ettiği bir olgudur. Amaç, duygu ve düşünceleri ifade eden seslerden meydana gelen dil, insanla hayvan arasındaki farklardan biri olması bakımından da büyük önem taşımaktadır.¹

Dil, insanoğlunun yaratılışından bugüne ilginç bir konu olmuştur. Gerek dilin tanımı, gerek insanın nasıl konuşabildiği, gerekse dillerin farklı olması... gibi pek çok konu, bilim adamlarının ilgi odağını oluşturmuş, bu konuda nice çalışmalar yapılmıştır. Dili seslerden oluşan bir sistem gören ve insanlar arasında iletişim ve düşünme aracı olarak kabul eden bazı araştırmacılar kapsamlı sonuçlara ulaşmıştır.

"Bir dil bir insan demektir." ve **"Bir kavmin dilini bilen onun şerrinden emin olur."** gibi esaslardan hareket eden pek çok ülke, siyasi ve ekonomik bir takım gerekçelerle diğer toplumların dilini öğrenmek için büyük çabalar harcamakta ve masraflar yapmaktadır. Bu çabalar sonucunda, o dili öğrenerek

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı.

¹ İbnu'l-Cinnî, *el-Hasâis*, (Tah. Muhammed Ali en-Neccâr), Mısır 1952, I, 33.

elde edilen ekonomik ve stratejik yararlar daima harcananlardan daha fazla olmaktadır.

ARAP DİLİNİN ÖNEMİ VE DÜNYADA ÖĞRETİMİ

Yeryüzünde yaygın olarak kullanılan yaklaşık 225 dilin² içinde Birleşmiş Milletlerin yedi komisyonunda çalışma dili kabul edilen dillerin altıncısı Arapça'dır ve Fransızca, Çince, İngilizce, Rusça ve İspanyolca'dan sonra dünyada konuşulan en yaygın dillerden biridir. Birleşmiş Milletler'in 1946 yılında kabul ettiği beş resmi dile Arapça'yı ilavesi, onun evrensel diller arasında yer aldığının bir göstergesidir.³ Kuzey Afrika, Ortadoğu, Arap Yarımadasının tamamına yakın bir bölümünde ve dünyanın 23 ülkesinde, yaklaşık 200 milyon civarında kişinin konuştuğu Arapça, Sami Diller ailesindendir.

Arapça'nın Sâmi dillerin ölü kolları arasından kurtulması ve günümüzde canlı bir dil olarak kullanılmasında Kur'an, Hadis ve köklü İslam medeniyetinin büyük bir etkisi vardır. Bu sebeple bazı araştırmacılarca Arapça, öğrenmek, belli kültür düzeyine ulaşmış müslümanlar için bir görev kabul edilmiştir.⁴

1970'li yıllara kadar dünyada fazla önemsenmeyen Arapça, büyük bir bölümü Arap ülkelerinden çıkartılan ve sanayi için hayati önem taşıyan petrolün değerinin anlaşılmasıyla ekonomik bakımdan daha da önem kazanmış ve dünyanın birçok ülkesinde ikinci yabancı dil olarak öğretilmeye başlanmıştır.

² Yusuf Çötüksöken, "Yabancı Sözcükler Üzerine", *Türkiye Yazarlar Birliği Sendikası Edebiyat Dergisi*, Sayı 2, Aralık 1993, 21.

³ *Sahîfetü't-Tahtî et-Terbevî*, (Şubat-Mart-Nisan, Beyrut 1966), Sayı 10, Unesco Yay., 228; Krş. Türki Rabih "Hicri XV. Asırda Arapça", (Çev. Ahmed Turan Aslan), *İlim-Sanat*, 1987, sayı 14, 81.

⁴ Muhammed Sâlih Semek, *Fennu't-Tedrisi'l-Lugati'l-Arabiyye*, Kahire 1979, 41. Ayrıca Arap dilinin tarihi gelişimi, Kur'an, Hadis ve İslam Kültürünün Arapçaya ve korunmasına etkisi hususundaki geniş açıklamalar ve gerekli bibliyografya için bkz. Hüseyin Elmalı, *Ebu Bekr er-Râzi ve Tefsiri'l-Garibi'l-Kur'an'ı*, (Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum 1986).

Arjantin Polis Teşkilatı Arapça'yı, teşkilatta kullanılan ikinci resmi dil olarak kabul etmiş, ardından Arjantin hükümeti, Arapça ve İslam Kültürü Derslerinin devlet okullarında "seçmeli" okutulmasını kararlaştırmıştır. Amerika'da ise Arapça'ya olan ilgi her geçen gün daha da artmaktadır. Bu ülkede öğretilen 36 dilin arasında altıncı sırada bulunan Arapça, Teksas, Newyork ve New Jersey gibi bir çok eyalet okullarında seçmeli, Kaliforniya gibi bazı eyaletlerdeki okullarda ise ikinci dil olarak okutulmaktadır. İngiltere'deki resmi okullarda ikinci derecede seçmeli dil olan Arapça, diğer Avrupa ülkelerinde de seçmeli okutulan en önemli dört dilden biridir.⁵

Arap Dili, Birleşmiş Milletler'in 18 Aralık 1973 tarih ve 3190 sayılı Genel Kurul kararıyla, bu kurumun çeşitli birimlerinde çalışma dili olarak kullanılmaya başlanmıştır. Genel Kurul, 1980 yılındaki 35. dönem toplantısında da Arapça'yı, sosyal-iktisadi ve güvenlik konseylerinde çalışma dili olarak kabul etmiştir. Böylece dünyada en zengin kelime hazinesine sahip olan Arapça, dünyanın en büyük dilleri arasına girmiş ve hakkettiği düzeye ulaşmıştır.⁶

Yeryüzünde yaygın şekilde konuşulması bakımından dünya dilleri arasında Çince, İngilizce, Hintçe ve İspanyolca dillerinden sonra Arapça, beşinci dünya dilidir ve bu ona, gerçekten büyük bir önem kazandırmaktadır. Bu dilin köklü bir kültür ve medeniyet dili olması da meseleye farklı bir boyut katmaktadır.

Günümüzde Arapça konuşan toplumların yaşadığı coğrafya, sadece Arap topraklarıyla sınırlı kalmamakta, eski Sovyetler Birliği, Afganistan, İran gibi ülkeleri de içine almaktadır. Böylece konuşulduğu alan kuzeyde Orta Asya, güneyde Orta Afrika, Batıda Atlas Okyanusu, doğuda Hint

⁵ Mahmud en-Naka, *Ta'limu'l-Arabiyye li'n-Nâtükîne bi Lugâtin Uhrâ*, Mekke 1984, 11.

⁶ en-Naka, 11.

Okyanusu'na kadar uzanmaktadır. Lübnan * ve Suriyeli göçmenler yoluyla XIX. yy.dan itibaren Kuzey ve Güney Amerika'da da konuşulmaya başlanmıştır. Bütün bunların yanı sıra, Arap olmayan müslümanlar da, İslam kültürünün temel dili olması sebebiyle, Arapça öğrenmektedirler.⁷

TÜRKİYE'DE ARAPÇA ÖĞRETİMİ

Dünyada bu derece öneme sahip olan Arapça'yı bilmek, öğrenmek ve öğretmek, asırlardan beri bu dille tarihî, kültürel, siyasi ve sosyal bağları olan milletimiz için hayati önem taşımaktadır. Siyasi açıdan geleceğin dünyasında söz sahibi olmak isteyen Türkiye'nin, komşuları ve jeopolitik konumu açısından da bu dilin öğretilmesine önem vermesi gerektiğini düşünmekteyiz. Ayrıca Kutsal Kitabımız'ın, Peygamberimiz'in hadislerinin ve temel İslâmî kaynakların Arapça olması ve İslam toplumlarının asırlardır bu dille matematik, tıp, astronomi, fizik, edebiyat, tarih, coğrafya, mûsıkî ve diğer ilimlerin her sahasında binlerce eser vererek bir kültür ve medeniyet oluşturmaları da, bu dilin öğrenilmesi ve öğretilmesini gerektiren sebeplerdendir. Arşivlerimizdeki birçok vesikanın, yazma ve matbû birçok eserin Arapça olması, bu dilin öğrenilme ve öğretilmesi gereğinin, geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam ettiğini göstermektedir. Arap dili, tarih, kültür ve inanç açısından da milletimiz için yüzyıllarca büyük önem taşımış, öğrenilmesi ve öğretilmesi amacıyla binlerce alim, bitmez tükenmez gayretler göstermişlerdir.⁸ Bu konuda resmî ve gayri resmî çabalara gösterilen ilgi ve talep de, bu önemin artarak devam ettiğini ortaya koymaktadır.

⁷ Werner Diem, "Arap Dili", (Çev. Bedrettin Aytaç), *DTCF Doğu Dilleri Dergisi*, Ankara 1972, Sayı 1, V, 205.

⁸ Türklerin Arapça konusundaki gayretleri için bkz. Şerefeddin Yaltkaya, "Arap Lugat ve Gramercileri Arasında Türkler", *Şarkiyat Mecmuası*, İstanbul 1940-1945, VII-VIII, 321-323.; M. Şakir Ülkütaşır, "XI. Yüzyıldan Günümüze Kadar Yazılmış Başlıca Sözlüklerimiz", *Türk Dili Belleği*, Sayı 12-13 Ocak-Aralık (1948), s.45-55.

Öte yandan çağımızdaki teknolojik gelişmelere paralel olarak gelişen hızlı haberleşme, ulaşım kolaylığı ve sosyo-ekonomik gelişmeler, milletler arasındaki kültürel ilişkileri, çeşitli yönleri ile geliştirmiş, bunun sonucu olarak yakınlaşma gerçekleşmiş ve zamanla değişik boyutlar kazanmıştır. Bu yakınlaşma çerçevesinde uzun tarihî geçmişinde Arap toplumu ile yakın iktisadî, kültürel ve siyasi çok yönlü ilişkiler içerisinde bulunmuş olan milletimizin, tarihin derinliklerine dayanan bu ilişkileri son yıllarda daha da artmış ve çok gelişmiştir.⁹ İşte Arap Dili bu ilişkileri geliştirerek derinleştirmesi ve -bazı sebeplerle birbirlerinden uzaklaştırılmış olan milletimizin- Arap toplumlarıyla daha da yakınlaşmasını sağlamada, fertlerin duygu ve düşüncelerini birbirine aktarmasında önemli rol oynayacaktır. Diğer taraftan bir dilin diğer toplumlar tarafından öğrenilmesini önemli ve gerekli kılan ölçütlerin başında, o dili konuşan ülkenin politik ve ekonomik durumu gelmektedir. Bunları askerî sözleşmeler, kültürel ve ticarî ilişkiler izlemektedir. Bu ilişkiler giderek ikili, üçlü anlaşmaları, kıtasal bloklaşmaları, hatta uluslararası boyutlara ulaşan örgütleri ortaya çıkarmaktadır.¹⁰ Gerek coğrafi, gerekse tarihî açıdan Arap ve İslam alemiyle bu tür yakın ilişkiler içinde olan ülkemizde, bu toplumların ortak dil konumundaki Arapça'yı öğretmenin lüzumu ve önemi açıkça görülmektedir.

Günümüzde herhangi bir dilin öğretilmesi için bir çok yöntemler geliştirilmektedir. Bunlardan ayrıntılarıyla bahsetmek bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Yukarıda ifade edildiği üzere ülkemiz açısından büyük önem taşıyan Arapça, Osmanlı döneminde resmi ve özel eğitim kurumlarında özenle öğretilmiştir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve medreselerin kapatılmasıyla resmi okullarda bu dilin öğretimine ara verilmiştir. Kesintiye uğrayan bu öğretim, Cumhuriyetin ilk

⁹ "Pratik Arapça Öğretim Programı", *MEB Tebliğler Dergisi*, 11 Şubat 1985, 55.

¹⁰ Özcan Demirel, *Yabancı Dil Öğretimi*, Usem Yay., Ankara 1993, 5.

yıllarında açılan Dâru'l-Funûn'a bağlı İlahiyat Fakültesi ve birkaç İmam-Hatip Mektebinde resmi olarak yeniden başlamış ve 1930'da İmam-Hatip Mekteplerinin, 1933 yılında da İlahiyat Fakültesinin kapatılmasına kadar devam etmiştir. Bu okulların kapatılmasıyla Arapça'nın devletin resmi okullarında öğretilme imkanı bir süre tamamen kaybolmuştur. Ancak 1949 yılında Ankara İlahiyat Fakültesinin, 1951 yılında da çeşitli illerde 7 adet İmam-Hatip Okulunun açılmasıyla, yeniden resmi olarak öğretilmeye başlanan Arapça, sonraki yıllarda Edebiyat Fakültelerinin Doğu Dilleri Bölümünde de okutulmaya başlamıştır. Edebiyat Fakültelerinin Filoloji Bölümlerinde Arapça'yı o dönemler, Prof. H. Ritter ve Prof. O. Rescher adlarında biri Yahudi asıllı, iki Alman vatandaşının öğretmesi, bu konudaki yetersizliğimizi kanıtlayan en belirgin acı örneklerdir.¹¹ 1992 yılında Bakanlar Kurulunun, Resmi Gazetenin 21177 sayı ve 20.03.1992 tarihli nüshasında yayınlanan kararıyla, özel ders-hanelerin Arapça öğretimi yapmalarına izin veren kararına kadar Arapça'nın özel olarak öğretilmesinin yasaklanmış olması, bu gayretleri bir derecede etkilemekteydi.¹² Günümüzde Arap Dili, başta İlahiyat ve Edebiyat Fakültelerinin Doğu Dilleri bölümlerinde olmak üzere, İmam Hatip Liselerinde ve Kur'an Kurslarında resmi olarak büyük ölçüde öğretilmektedir.¹³ Bunun dışında

¹¹ Osman Öztürk, "Türkiye' de Arapça Öğretimi", *Mavera Dergisi*, Sayı 79, Haziran 1983, 23.

¹² Ahmet Altun, "İmam-Hatip Liselerinde Arapça Eğitimi ve Öğretimi", *Zaman Gazetesi*, 27 Temmuz 1982, 8. Bu kararda özetle şöyle denmektedir: 1) Örgün ve yaygın bütün resmi ve özel öğretim kurumlarında İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinin, 2) Resmi ve özel kurslarda bu dillerin yanı sıra Rusca, İtalyanca, İspanyoca, Arapça ve Çince dillerinin eğitim ve öğretiminin yapılması Milli Güvenlik Kurulu'nun 25.4.1991, 27.1.1991 tarihli ve 337 ile 345 sayılı kararlarına dayanan Milli Eğitim Bakanlığı'nın 20.2.1992 tarih ve 579 sayılı yazısı üzerine 2923 sayılı yabancı dil öğretimi kanununun ikinci maddesindeki ifadesine göre, Bakanlar Kurulunca 4.3.1992 tarihinde karar verilmiştir.

¹³ 1998 yılı Üniversite tercih rehberine göre yüksek öğretimde Arapça öğretimi, çeşitli illerdeki 22 İlahiyat Fakültesi başta olmak üzere, İstanbul,

bu dil, ülkemizin değişik yerlerinde gayretli ilim erbabı tarafından özel çabalarla, -yer yer eski medrese usulleriyle- öğretilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca ülkemizdeki çeşitli Arap ülkelerinin elçiliklerince¹⁴ ve özel bazı kuruluşlarca da bir takım kurslar açılmış; kitaplar, auido-visual (işitsel-görsel) araçlar hazırlanmıştır.¹⁵

Arap Ülkelerinde Arapça Öğretimi

Arapça öğretimi hususunda Arap ülkelerinde de birçok müspet çalışma ortaya konmaktadır. Şu anda 12 Arap ülkesinde 20 kadar Dil Enstitüsü, sistematik olarak Arapça öğretimi yapmaktadır. Arap ülkelerinin dışındaki ülkelerde, 123 öğretim merkezinde, modern ve ilmî usullerle yapılan Arapça öğretiminde başarılı sonuçlar elde edilmektedir.¹⁶ Yine İslam Konferansı'na bağlı olarak faaliyet gösteren **İslam Devletleri Arası Arapça Okullar Birliği** adıyla kurulan ve merkezleri Cidde ve Kahire'de bulunan kuruluş da, Arapça öğretimi faaliyetini yürütmektedir. Bu birliğin başkanlığını Mısırlı Tevfik ve Mahmud eş-Şava kardeşler yapmakta, çalışmalarını da Suudi Arabistan eski kralı Faysal'ın oğlu Muhammed Faysal'ın himayesinde sürdürmektedir. Birlik, Pakistan, Güney Doğu Asya ve Afrika'da birçok ülkede faaliyet göstermektedir. Son yıllarda Türk Cumhuriyetlerini de çalışma sahasına dahil eden birliğin amacı, "Arap Dilini ve İslam Kültürünü tanıtmak" olarak tespit edilmiştir. Birlik, 1994

Ankara, Selçuk, Atatürk ve Dicle Üniversitelerinin Fen-Edebiyat Fakültelerinin Arap Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalları ile, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin Arapça öğretmenliği bölümünde yapılmaktadır. İlahiyat dışındaki okullarda öğrenci kontenjanı 315 civarındadır. İlahiyat Fakültelerine ise 1998-1999 öğretim yılında ikili öğretim de dahil olmak üzere, 2950 öğrenci alınacağı belirtilmektedir.

¹⁴ Suudi Arabistan Kültür Merkezi ve Libya Kültür Merkezi'nin kursları bunlardan ikisidir.

¹⁵ Cemal Muhtar, "İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Arapça Dersinin Amaçları ve Gelişmesi Yönünde Görüşler ve Teklifler", *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri 8-10 Nisan 1988*, Ankara 1991, 142.

¹⁶ en-Nakâ, 23.

yılında Kazakistan'da kurs açmış ve Türkiye'den de giden öğretim elemanları burada Arapça öğretmeye başlamışlardır.¹⁷

Tespit ettiğimiz kadarıyla, Arap ülkeleri içinde ilmi usullere ve gelişmiş yöntemlere uygun Arapça öğretiminin yapıldığı ve verimli sonuçların elde edildiği ülkelerden biri, belki de öncüsü Suudi Arabistan'dır. Arap Birliği Örgütü Kültür ve Bilim Kurulunun merkezi ile Arap dili üzerinde çalışmaların yapıldığı çeşitli uluslararası kurumların bulunması sebebiyle de Tunus, ikinci sırada gelmektedir.¹⁸ Suudi Arabistan'daki Arap Dili Enstitülerinin ders kitaplarının ülkemizdeki birçok kurum tarafından Arapça öğretiminde kullanılması, bu kanaatimizi ispatlar mahiyettedir. Suudi Arabistan'daki yedi üniversitenin beşinde bulunan Arapça Dil Enstitüleri, hem yabancı öğrencilerin öğrenim görmesi, hem de yabancılara Arapça öğreten modern dil öğretim kurumları olması açısından önem taşımaktadır. Bu enstitülerde Suudi Arabistan üniversitelerinde okumak isteyen, Arap olmayan yabancı uyruklu öğrenciler, bir ilâ üç yıl süren bir dil öğrenimi görmekte ve dil hususunda yeterli düzeye ulaştıktan sonra, üniversiteye kayıt yaptırabilmektedirler. Bu yönüyle enstitüler, ülkemizdeki **Türkçe Öğretim Merkezi (TÖMER)** işlevini görmektedir. Enstitüler bunun yanında, Arapça öğrenmek, Arapça öğretim metotlarına vakıf olmak isteyen lise ve üniversite mezunu herkese (öğretmen, akademik eleman vs.) ihtiyaçlarına ve seviyelerine uygun dil

¹⁷ Süleyman Uludağ, "Kazakistan Seyehatnamesi ", *Dergah Dergisi*, Sayı 47, Ocak 1994, 14.

¹⁸ Tunus'taki Arap Birliği Örgütü'ne bağlı *el-Muntazamatu'l-Arabiyye li't-Terbiye ve's-Sekâfe ve'l-Ulûm* (Arap Eğitim-Kültür ve Bilim Örgütü) birimi hem batı ülkelerinde yaşayan Araplara, hem de Arap olmayanlara Arapça'nın öğretimi konusunda çeşitli kitaplar ve sözlükler hazırlamıştır. Bu kurum, Türkiye'deki TDK (Türk Dil Kurumu)'na benzer çalışmalar yapan çeşitli Arap ülkelerindeki *Mecma'u'l-Lugati'l-Arabî*'lerin daha ötesinde ilmi çalışmalar yürütmektedir. Yine Tunus'taki *Cem'iyyetu'l-Mu'cemiyyetu'l-Arabiyye* sadece sözlükçülük çalışmalarıyla ilgilenen bir kurum olarak dikkat çekmektedir.

hizmeti vermektedir. Bu konuda kabul ve diğer hususlar ilgili kişi ya da bağlı bulunduğu kurumca yapılmaktadır. Bildiğimiz kadarıyla ülkemizde kabul konusunda herhangi bir resmi teşebbüs yapılmamıştır. Ancak Milli Eğitim Bakanlığı, kültürel anlaşmalar çerçevesinde Mısır, Suriye, Ürdün ve Tunus gibi sınırlı sayıda bir kaç Arap ülkesiyle anlaşmalar yapmakta ve bu ülkelere az sayıda eleman göndermektedir. Bu çabaların yeterli olmadığı açıktır. Ülkemizdeki resmi kuruluşların Suudi Arabistan'daki dil enstitüleriyle kültürel işbirliği anlaşmaları yapmamasına rağmen, Malezya, Endonezya ve benzeri, doğu ve uzak doğudaki bazı İslam Ülkeleri ve birtakım batı ülkeleri ya Milli Eğitim Bakanlıkları ya da üniversitelerinin kurdukları ikili ilişkiler sonucunda Arap dili öğrenim ve öğretimi hususunda bu kurumlardan yararlanmaktadır. Bu türden kurumlar sadece Suudi Arabistan'da bulunmayıp, hemen hemen bütün Arap ülkelerinde bu türden kurumların varlığına işaret etmek gerekir. Ancak bizce maddi imkanlar, öğretim elemanları, eğitim araçları, öğretim teknikleri bakımından en ileri seviyede olanı, **Riyad'daki Kral Suud Üniversitesi'ne** bağlı olarak çalışan **Dil Enstitüsü'dür.**

Bu nedenle bu makalede; zikredilen enstitünün kuruluşu, hedefleri, kabul şartları, bölümleri, öğretim sistemi ve müfredat programları hakkında kısaca bilgi verilecek, Arapça öğretimi hususunda bu kurumdan yararlanılabilecek noktalar belirtilmeye çalışılacak ve ülkemizdeki Arapça öğretimine dair, bazı teklifler sunulacaktır.

RİYAD ARAP DİL ENSTİTÜSÜ

Suudi Arabistan'da ilk defa 1974 yılında **Riyad Kral Suud Üniversitesi** bünyesinde Arapça konuşamayanlara Arapça öğretme amacıyla kurulan **Arap Dili Enstitüsü**, yüz öğrenciyle öğretime başladı. Üniversite yıllığında bu enstitünün gerçekleştirmeye çalıştığı hedefler şu şekilde sıralanmaktadır:

1- Arapça'yı ve İslam kültürünü Arapça konuşmayan toplumlara (Arap dili ile) öğretmek.

2- Arapça öğretimi sahasında çalışan öğretmenleri yetiştirmek.¹⁹

3- Arapça konuşmayan toplumlara Arapça öğretimine yönelik ilmî ve modern çalışmalar yapmak²⁰

4- Arapça'nın öğretilmesine yardımcı olacak teknik, yöntem ve araçları geliştirmek.²¹

Arap Dili Enstitüsü'ne lise ve dengi meslek lisesi (İmam-Hatip) mezunu öğrenciler de kabul edilmektedir. Başvurmak isteyenlerin iyi dereceye sahip olmaları, diploma ve not transkriptlerini Suudi Arabistan Kültür Ataşeliği ve Milli Eğitim Bakanlığına tasdik ettirdikten sonra enstitüye göndermeleri gerekmektedir. Kabul edildiği takdirde öğrencilere, akseptans belgesi ve uçak bileti gönderilmektedir. Üniversite rehberinde, başvuruların her yıl en geç Nisan ayına kadar yapılması, bu tarihten sonra yapılan başvuruların kabul edilmeyeceği belirtilmektedir. Üniversite mezunu kişiler ise, enstitünün gerek dil öğrenimi gerekse dil öğreticiliği bölümüne iyi dereceli diploma ve not transkriptleriyle gerekli tasdikleri yaptırdıktan sonra başvurabilirler. Yapılan her başvurunun mutlaka kabul edilece-

¹⁹ Bu konuyla ilgili olarak 08.10.1988 tarihinde T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Ankara'da düzenlenen Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri'nde Arapça öğretimi konusunda tebliğ sunan Doç. Dr. Cemal Muhtar ile Doç. Dr. Nasuhi Ünal Karaarslan şu tekliflerde bulunmuşlardır: Devlet resmi veya özel vakıflar tarafından finanse edilmek suretiyle her sene 40-50 kişiden az olmamak kaydıyla öğretmenleri en az bir öğretim yılı süreli bir Arap ülkesine burslu Arapça öğretiminde yetiştirilmek üzere gönderilmelidir. Arapça öğretiminde görevli akademik personelin, özellikle araştırma görevlilerinin bilimsel araştırma yapmak ve nazari olarak öğrendikleri dil bilgilerini pratikleştirmek, aktifleştirmek için Arap ülkelerine gönderilme imkanları araştırılmalıdır. *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri*, 142-154.

²⁰ Bu hususta Karaarslan şu teklifi yapmaktadır: "İlahiyat Fakültelerinin hepsinde Arapça'nın en az ana bilim dalı haline getirilerek öğretim elemanlarının bilimsel araştırmalara teşviki ile konuya bilimsel yaklaşımları sağlanmalıdır". Bkz. a.g.e. 154. (Bu teklif gerçekleşmiştir.)

²¹ *Delilu Câmîati'l-Melik Süüd*, Riyad 1989, 77 vd.

ğini düşünmek yanlıştır. Zira imkanlar ve eğitim düzeyinin yüksek olması nedeniyle buraya çok sayıda müracaat yapılmaktadır. Daha önceki yıllarda çok sayıda başvuruyu kabul eden Suudi Arabistan hükümeti, siyasi ve ekonomik nedenlerle, son yıllarda kabul sayısını önemli oranda azaltmıştır.²² Örneğin sadece Kral Suud Üniversitesi'ne Türkiye'den her yıl 10 civarında öğrenci kabul edilirken bu sayı son yıllarda bir ya da ikiye düşmüş, hatta bazı yıllar hiç öğrenci kabul edilmemiştir. Kabul sayısının azaltılmasında ki sebeplerin başında, üniversite yönetiminin, kabul edilen öğrenciler için yaptığı masraflardan kurtulma düşüncesi gelmektedir. Zira S. Arabistan Yüksek Öğrenim Başkanlığı'nın yönetmelikleri uyarınca, üniversiteye kabul edilen her öğrenciye aylık 500-800 riyal civarında burs verilmesi yanında, yılda bir defa ülkelerine gidiş-dönüş uçak bileti verilmektedir. Yaz tatili de dahil olmak üzere, binlerce riyali burs olarak vermek, beslenme ve barınma ihtiyaçlarını en uygun şartlarda karşılamak, üniversite bütçesini zayıflatmakta ve bütçe harcamalarını artırmaktadır.

1- Arap Dili Enstitüsü'nün Öğretim Birimleri:

Dil Enstitüsü dört temel birime ayrılmaktadır: 1-Dil ve Kültür Birimi, 2-Öğretmen Hazırlama ve Yetiştirme Birimi, 3-Hizmetiçi Eğitim Birimi, 4-Araştırma ve İnceleme Birimi. Bu birimlerin hedefleri şunlardır:

a. Dil ve Kültür Birimi: Arapça öğretimi için programlar hazırlamak, bunları uygulamak, Arapça ve İslam kültürünü üniversitedeki ilgili birimlerle koordineli olarak Arapça konuş-

²² Çeşitli gerekçelerle ve bir kısım öğrenciler tarafından bazı sahtekarlıklar nedeniyle yurtdışındaki üniversitelerden, özellikle Arap ülkelerindeki okullardan mezun olanların diplomalarının denkliği 1996 yılından itibaren iptal edilmiştir. Bunun sonucu, Türkiye'den bu ülkelere lise düzeyinde öğrenci gidişi durmuştur. Ancak akademik düzeyde araştırma yapmak amacıyla gidiş/geliş sürmektedir. Bunlar daha çok resmî ve özel burslar yoluyla gerçekleştirilmektedir.

mayan toplumlara öğretmek ve bu maksatla öğretim metotları, teknikler hazırlamak, geliştirmek ve bunları uygulamak.

b. Öğretmen Hazırlama ve Yetiştirme Birimi: Arapça öğretecek öğretmen ve eğitimcileri yetiştirmek üzere programlar, metotlar, teknikler hazırlamak, geliştirmek ve bunları uygulamak.

c. Hizmetiçi Eğitim Birimi: Arapça öğretimi sahasında çalışan öğretmen ve eğitimcilerin mesleki bilgilerini artırmak, onların Arapça öğretimi konusundaki yeniliklerden haberdar olmasını temin etmek, böylece mesleki formasyonlarını ilerletmek.

d. Araştırma ve İnceleme Birimi: Öğretim esasları, metotları, teknikleri ve öğretime yardımcı araç ve gereçler konusunda araştırma ve incelemeler yapmak, öğretim ile ilgili ilmi çalışmaları yayınlayıp koordine etmek.

2- Diplomalara

Enstitünün verdiği diplomalar iki türe ayrılır: Birinci tür diplomalar; öğrencilere yönelik dil biriminin dört kuruna ait "temel, orta, gelişmiş ve üst seviye"lere verilen dört ayrı dönemin diplomalarıdır. İkinci tür diplomalar; Arapça öğreticiliği ve Arapça öğretim metotları hususunda yüksek okul ve fakülte mezunu kişilere verilen **Yüksek Diplom** adlı diplomadır.

3- Enstitüde Öğretim Sistemi

Enstitü, dönemler halinde iki tür temel eğitim yapmaktadır. **Dil Öğrenimi Dönemleri** diye adlandırılan birinci tür eğitimle, Arapça'nın bu dili konuşmayan toplumlara öğretilmesi; **Öğretmen Eğitimi Dönemleri**²³ diye adlandırılan

²³ Ülkemizdeki İmam Hatip Liselerindeki öğretmenlerinden çok azı bir Arap ülkesinde bir süre Arapça öğretimi yapmış ve bu dili nisbeten öğrenmiştir. Bu öğretmenlerin daha iyi yetiştirilerek verimli olabilmeleri ve öğretmenlerin formasyonu üzerine dair, Cemal Muhtar ve Nasuhi Karaarslan ile

ikinci tür eğitimle de öğretmenlerin eğitilmesi, yetiştirilmesi hedeflenmektedir.

4- Kurlar

Dil Öğrenimi Dönemleri (Kurlar): Yoğun, Yoğun Olmayan, (Normal), Diploma Hazırlık Dönemi olmak üzere üçe ayrılır. Bunların ders saatleri ve müfredatları şöyledir:

4.1. Yoğun Dönem (Kur):

Yoğun dönem 4 yarıyla bölünen iki senelik bir öğretim süresini kapsar. Dört sönestrden oluşan bu dönemde, sabahtan öğleye kadar haftada 30 saat ders yapılır.

Birinci Sönestr'de okutulan dersler ve amaçları şöyledir:

1- Fehmu'l-Mesmu' (İşittiğini Anlama): Bir saat sınıfta iki saati lâboratuarda toplam üç saat olarak yapılan bu dersle öğrencinin günlük hayatta kullanılan deyimleri, selamlaşmaları %20 oranında anlayabilmesi ve günlük hayatla ilgili kısa hikaye, radyo ve televizyon haberlerini %20 oranında takip edebilmesi,

2- el-Kırâ'a (Okuma): Haftada sekiz saatlik bu dersle öğrencinin 1500 kelimelik kısa hikaye ve diğer konuları, günlük gazete haberlerini %30 oranında anlayarak, makul bir süratte ve düzgün olarak okuması,

3-el-Muhâdesetü'l-Hurre ve't-Ta'bîru's-Şefehî (Serbest Konuşma ve Sözlü Anlatım): Birer saatlik bu derslerle öğrencinin, çevresindekilerle normal şekilde konuşabilme ve anlaşabilme yeteneğini geliştirmesi,

4- el-Kitâbe (Yazı): Üç saatlik bu derste öğrenciye öğrendiği kelimelerden oluşan 100 kelimelik kompozisyonlar yazdırılarak geçmiş konular imla ettirilir. Böylece yazı yazma kabiliyeti geliştirilir, noktalama işaretlerine ve imla kurallarına

dikkat ederek, **Rik'a** türünde yazı öğretilir. Üç saatlik bu dersin bir saati kompozisyon, bir saati imla, bir saati de dikteye ayrılır.

5- el-Mahâretu'l-Lugaviyye (Dil Yetenekleri): Üç saati lâboratuarda olmak üzere toplam 12 saatlik bu derste öğrenciye 75 civarında gramer kaidesi öğretilir ve bunları öğretilen metinlerde uygulayarak, pekiştirmesine çalışılır. Böylece öğrendiklerini uygulaması hedeflenir.

6- es-Sekâfetu'l-İslâmiyye (Din Bilgisi, İslam Kültürü): Haftada iki saatlik bu dersle, öğrencinin pratik konuşmasını geliştirmenin yanında bazı sûre ve hadis-i şerifler öğretilerek İslami kültürünün artırılması hedeflenir.

İkinci sömestr: İkinci Sömestr'de aynı dersler 29 saat olarak okutulur. Bu dönemdeki derslerle, öğrencilerin kavrama ve anlama kabiliyeti daha da geliştirilir.

Üçüncü Sömestr: Bu dönemde de haftada 29 saat ders işlenir. 15 hafta süren bu sömestrde birinci ve ikinci sömestrdeki derslerin yanında farklı olarak şu dersler okutulmaktadır.

1- el-Edeb ve'n-Nusûs (Edebiyat ve Metinler): 4 saatlik bu derste öğrenciye Arap Edebiyatının çeşitli dönemlerinden seçilen şiir ve nesir örnekleri okutulur. Böylece öğrencinin edebi bir zevke sahip olması, görüş ve düşüncelerini başkalarına benimsetebilme gücü kazanması amaçlanır.

2- et-Tedribâtu'l-Kitâbiyye (Yazı Alıştırmaları)

3- et-Tedribâtu'n-Nahviyye (Gramer Alıştırmaları): 4+1=5 saatlik bu iki derste öğrencinin güzel yazı yazması, hat çeşitlerini öğrenebilmesi ve 800 civarında gramer terkiibini yazılı ve sözlü olarak kullanabilmesi hedeflenir.

Dördüncü Sömestr: Bu dönemde diğerlerinden farklı olarak okutulan dersler şunlardır:

1- Mutâbaatu Muhâdarât (Dersleri ve konferansları takip edebilme): İki saatlik bu derste, kasetlere kaydedilmiş veya doğrudan kendi düzeyine uygun konferansları dinleyip, %85 oranında anlayarak not alabilmesi amaçlanır.

2- Savtiyyât Arabiyye (Arapça Ses Bilimi): Haftada bir saatlik bu derste de öğrenciye sesli ve sessiz harfler, ses düzeni, harfleri mahreçlerine göre telaffuz edebilme vb. hususlarda bilgiler verilir. Böylece öğrencinin harfleri ve kelimeleri doğru telaffuz edebilmesi amaçlanır.

4.2 Yoğun Olmayan (Normal) Dönem:

Bu dönemdeki dersler düzenli öğrenim görme imkanına sahip olmayanlara yöneliktir. Haftada yapılan altı saatlik dersin dört buçuk saati sınıfta, bir buçuk saati de lâboratuarda uygulamalı olarak işlenir. Eğitim süresi bir buçuk sömestirdir. Mezun olanlara yoğun dönemdeki **temel kur diploması** verilir. Arapça bilmeyen yabancılar devam etmektedirler. Burada uygulanan müfredat programı yoğun dönemdeki programın aynıdır.

4.2.1. Yoğun ve Yoğun Olmayan Dönemlerdeki Öğretim Usulü:

Bu usul, doğrudan metot diye isimlendirilen tekli öğretim sistemine dayanır. Bu yüzden öğretimde dil olarak sadece Arapça kullanılır. Öğretmenler ancak zaruret olduğunda konuları açıklamak için (İngilizce veya Türkçe gibi) ikinci dil kullanırlar. Öğretimde öğrenciye dört dil yeteneği kazandırılmaya çalışılır. Bunlar; yazma, konuşma, anlama ve okumadır. Bunun yanında gramer kurallarının modern yöntemlere göre uygulamalı olarak öğretilmesini sağlayan tekâmülî metot kullanılmaktadır. Gramer kuralları farklı düzeylere göre aşamalı olarak verilir. ²⁴ İleriki

²⁴ Ülkemizdeki öğretim metodu son yıllara kadar gramer ağırlıklı idi. Ancak bu metodun çok başarılı olmadığı son yıllarda farkedilmesi üzerine dil enstitüsündeki tekâmülî metot uygulanmaya başlanmıştır. Bu metodun ülkemizde Arapça öğretimi yapan müesseselerde yaygın olarak uygulanması başarı ve verimin artmasında büyük katkılar sağlayacaktır. Gramer ağırlıklı dil öğretiminin tenkidi için bkz. Karaarslan ve Muhtar, *a.g.e.*, 141-157; Ahmet Altun, "İmam-Hatip Liselerinde Arapça Eğitimi ve Öğretimi 3", *Zaman Gazetesi*, 29 Temmuz 1994, 8; Mehmet Maksutoğlu, "Arapçanın Ehemmiyeti ve Öğretilmesi", *Mavera Dergisi*, 19-20.

düzeylerde öğrencilere sesler hakkında teorik bilgiler ve Arap Edebiyatına dair çeşitli metinler örneklerle açıklanır.

4.3. Diplom (Lisans) Hazırlık Dönemi:

Bu bölüm, akademik yeterlik şartlarına sahip olan ve diplom bölümüne girmek isteyenlerin dil bilgilerini artırmak amacıyla sabahları eğitim veren hazırlık mahiyetinde bir bölümdür. Başaranlar diplom (lisans) bölümüne girmeye hak kazanırlar. Dersler öğrencilerin ihtiyaçlarına göre belirlenir.

4.4. Öğretmen Yetiştirme-Eğitme Dönemi:

Enstitüdeki bu dönem Hizmet içi Eğitim Dönemi ve Diplom Dönemi olmak üzere ikiye ayrılır:

4.4.1. Hizmet içi Eğitim Dönemi:

Arapça konuşmayan toplumlarda Arapça öğretmeni olarak çalışan öğretmenleri yetiştirmeye yönelik kısa süreli bu dönemde, öğretmenlere Arapça öğretimindeki yeni metot ve teknikleri bildirmek ve onları bu hususta eğitmek amaçlanır. Eğitim, altı ya da on iki hafta süreyle Riyad veya başka bir ülkenin başkentinde yapılabilmektedir

4.4.2. Diplom Dönemi:

Öğrencilere, Arapça konuşmayanlara Arapça öğretimi ve usulleri hakkında ayrıntılı bilgilerin verildiği bu dönemde eğitim süresi iki sınıftır ve haftada 24 saat ders yapılmaktadır. Dönem sonunda, **Diplom** adında yüksek dereceli bir diploma verilir. Haftalık 24 saatlik dersin 15 saati mecburi, 9 saati de seçmelidir. Diplomdaki dersler ve amaçları şöyledir:

4.4.2.1. Diplom Dönemi Dersleri:

A) Mecburi Dersler:

1- Bünyetü'l-Kelime ve Nuzûmu'l-Cümle fi Lugâti'l-Arabiyye (Arapça Kelime Yapısı ve Cümle Düzeni): Haftada üç saatlik bu derste, kelimenin kuruluşu, düzeyleri, sözün kısımları, cümle türleri yatay ve dikey olarak bütün yönleriyle ayrıntılı bir şekilde öğretilir.

2- et-Tekâbulu'l-Lugavî ve Tahlîlu'l-Ahta'î (Dil Uygunluğu ve Hataların Tahlili): Haftada üç saatlik bu derste öğrenciye Arapça'nın sarf, nahiv ve fonetik terkiplerinin özellikleri ve bu özellikler ile bazı öğrencilerin dilleri arasındaki farklar öğretilir. Ayrıca Arapça ve diğer diller arasındaki farklara dikkat çekilir. Böylece öğrencinin kendi diliyle Arapça arasındaki farkları bilmemekten kaynaklanabilecek hatalara düşmesi önlenir. Bu derste farklı dillerin mukayesesi ile ilgili modern usuller kullanır. Hataların türleri ve sebepleri üzerinde durulur.

3- Tarâ'ıku Tedrîsi'l-Lugati'l-Arabiyye li Gayri'l-Arab (Arap Olmayanlara Arapça Öğretme Yöntemleri): Bu derste öğrenciye dil yeteneklerini öğretmenin yöntemleri açıklanır. Dinleme, anlama, okuma, yazma ve konuşma gibi, dil öğretiminde temel hususların öğretim metodu öğrenciye kavratılır. Ayrıca sesler, kelimenin yapısı, cümle ve kelime türleri gibi dilin elemanlarının öğretilmesi, Arap kültürünün kavratılması ve dil öğretiminin sonuçlarının değerlendirilmesi için gereken yöntemler de öğrenciye açıklanır.

4- el-Vesâ'ilu'l-Muînetu fî Ta'lîmi'l-Luğa (Dil Öğretimine Yardımcı Araçlar): Bu derste öğrenciye dil öğretimine yardımcı görsel ve işitsel araçlar (audio-vizual) tanıtılır. Lâboratuar, çeşitli ses ve görüntü araçları, slaytlar, fotoğraflar, fişler, kartlar ve benzeri araçlar ile bunlardan Arapça öğretiminde yararlanma yöntemleri öğrencilere öğretilir. Bu ders haftada iki saattir.

5- et-Terbiyetu'l-Ameliyye (Pratik Eğitim): Bu derste öğrenciye örnek bir Arapça dersin nasıl hazırlanacağı konusunda bilgiler verilir. Öğrencinin bir plan dahilinde hazırladığı derslerin diğer sınıflarda uygulaması yapılarak, değerlendirmeye tâbi tutulur. Bu ders haftada iki saattir.

B) Seçmeli Dersler:

Diploma dönemindeki öğrenciler, mezuniyetleri için gerekli 24 saatlik ders kredisini tamamlamak amacıyla, 15

saatlik mecburi derslerin yanında aşağıdaki seçmeli derslerden 9 kredi seçmek zorundadır. Bu dersler şunlardır:

1- Ilmu'd-Delâle ve'l-Me'âcim (Delâlet ve Sözlük Bilimi): Bu derste öğrenciye sözlük tasnifindeki dil kuralları öğretilir. Özellikle ikili (Arapça-Türkçe gibi) sözlüklerin, tasnif esasları açıklanır. Dil sözlüklerinde bulunması gereken morfolojik ve fonetik bilgilere dikkat çekilir. Arapça konuşmayan toplumlar için Arapça sözlük hazırlamada karşılaşılan güçlükler izah edilir. Sözlüğün başlıklarının düzenlenmesi ve benzeri konularda öğrenciye yeterli bilgiler verilerek kendi dilinde Arapça bir sözlük hazırlatılır. Bu ders haftada üç saattir.²⁵

2- Ilmu'l-Lugati'l-İctimâî (Toplumsal Dil Bilimi): Öğrenciye dilin toplumla ilişkisinden doğan problemler ve çözüm yollarının açıklandığı bu derste, lehçeler, dillerin karşılıklı etkileşimi ve bunların yabancı dil öğrenimindeki etkileri üzerinde açıklamalar yapılır.

3- Ilmu'l-Luğati'n-Nefsî (Psikolojik Dil Bilimi): Bu derste, öğrenciye bir yandan psikolojik gelişme ve dil yeteneğinin artması konusunda bilgi verilirken, diğer yandan dil yeteneklerine ve dil öğrenimine tesir eden pedagojik ve psikolojik etkenler açıklanır.

4- et-Tezavvuku'l-Edebî (Edebî Zevk): Bu derste öğrenciye Arap Edebiyatının önceki dönemlerindeki güzel ve

²⁵ Ülkemizde Arapça öğretimi konusunda bu derste verilen esaslara riayet edilerek hazırlanan pek fazla sözlük bulunmaması ya da sözlüklerin kolay yoldan, Arapça'dan Türkçe'ye tercüme edilmesi şeklinde hazırlanması, bu alandaki yetersizliğimizi ve geleneğimizin olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Arap Dili ile ilgili şimdiye kadar hazırlanmış sözlüklerden bazıları şunlardır: Ahmed el-Mursî es-Safsafî *Türkçe Arapça Büyük Lugat*; Mevlüt Sarı, *el-Mevarid Türkçe Arapça İngilizce Sözlük*; İlyas Karşlı, *Türkçe Arapça Sözlük*; H. Atay, *Arapça Türkçe Büyük Sözlük*; Bekir Topaloğlu ve Hayrettin Karaman, *Yeni Kamus*; Muhammed Yolcu ve Nurullah Çetin, *Modern Arapça Sözlük*; Suat Cebeci, *Arapça-Türkçe Sözlük*.

etkileyici ifadeler içeren edebi metinler, eleştiriye tabi tutulur. Bunlardaki hassas noktalar belirtilir. Bu klasik metinler hakkında yazılan eserler ile son dönemlerdeki eserler ele alınarak aralarında mukayese yapılır. Edebiyat ekolleri Batı edebiyatının Arap Edebiyatına etkileri ve taraftarları, örneklerle açıklanır. Öğrencinin bu konularda yeterli bir düzeye çıkarılmasının amaçlandığı bu ders haftada 3 saattir.

5- el-İtticâhâtu'l-Hadîsetu fî İlmi'l-Luğati't-Tatbîkiyyi (Uygulamalı Dil Bilimindeki Yeni Akımlar): Yabancı dil öğretimi alanında ortaya çıkan yeni gelişmeler açıklanır, öğrenciye modern teknikleri kullanma ve yeni öğretim metotları geliştirme konusundaki nazariyeler hakkında bilgiler verilir.

6- Mevâddu Ta'limi'l-Luğati'l-Arabiyye (Arapça Ders Konuları): Bu derste, öğretilecek ders konularının hazırlanmasında dikkat edilecek ilmî esaslar ayrıntılı bir şekilde incelenir. Hedeflerin belirlenmesi, dil ve kültür konularının seçimi, tertibi ve düzenlenmesi, bu konuları sunmada kullanılacak araçların neler olduğu, öğretilen konunun verim ve başarısını değerlendirme usulleri hakkında geniş açıklamalar yapılır.²⁶

7- İhtibârâtu'l-Luğa (Dil Sınavları): Öğretilen bilgilerin sonuçlarını değerlendirmesi konusunda, öğrenciye neler yapacağına dair bilgi verilir, imtihan ve diğer değerlendirme metotları ele alınır. Haftada 3 saatlik olan bu derste imtihanların; sesler, harfler, müfredat ile dilin bütün konularını hâvî olmasının göz önünde bulundurulması gerektiği gibi hususlar öğretilir.²⁷

²⁶ Dil uzmanlarından oluşan kitap hazırlama komisyonun da dikkat edeceği hususların açıklandığı bu tür bir dersin öğretilmesi çok önemlidir. Ülkemizde hazırlanan dil kitaplarında bu derste açıklanan prensipler uygulanmadığından kitaplarda birtakım noksanlıklar bulunmakta ve bir hayli eleştiri almaktadır. Ancak son yıllarda hazırlanan bazı ders kitaplarında kitap hazırlanırken bu tür prensiplere dikkat edilmesi sevindirici bir gelişmedir.

²⁷ İmam-Hatip Liselerindeki Arapça öğretmenlerimizin büyük bir bölümünün sınav soruları hazırlamada karşılaştığı güçlükler göz önünde

8- Buhûs fî İlmi'l-Luğati't-Tatbîkî (Uygulamalı Dil Bilimine Dair Araştırmalar): Bu derste Arapça öğretimi alanında yapılacak araştırmalar, yazılacak makale ve raporları hazırlamaya dair ilmi usuller öğretilir. Öğretmenlerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak hazırlanan bu çalışmalar, dil öğretimine yardımcı olacaktır. Yine bu derste, Arap âlemi ve başka ülkelerde Arapça öğretimi alanında çalışmış olan öğretim elemanlarının tecrübe ve araştırmalarından istifade yolları öğretilir.

Bu 8 dersin yanında, seçmeli, ancak üniversiteye girebilmek için mecburi olarak, **İlmu'l-Luğati'l-Hadis (Modern Dil Bilimi)** ve **en-Nizâmu's Savtî li'l-Luğati'l-Arabîyye (Arapça'nın Fonetigi)** adlı dersler vardır.

Riyad' Arap Dil Enstitüsü programları ve derslerinden bu kadar aktardıktan sonra, Türkiye'deki Arapça öğretimine geçebiliriz. Bu bağlamda İlahiyat Fakülteleri, Milli Eğitim Bakanlığı ve İmam-Hatip Liseleriyle ilgili tekliflerimizi sıralayacağız. Bu arada, öğretimdeki önemine binaen ders gereçlerine de temas edeceğiz. Özel dil kursları ve dil öğretiminde bilgisayar ve internetten yararlanma konusundaki görüşlerimizden sonra, maddeler halinde önerilerimizi sunacağız.

TÜRKİYE'DE ARAPÇA ÖĞRETİMİ

Bu başlık altında başta Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere Arapça öğretimi ile ilgili kurumların çalışmalarını ele alacak, bunlar hakkında çeşitli teklifler yapmaya çalışacağız. Bu çalışmada, ülkemizdeki Arapça öğretiminin sorunlarına bir dergi makalesi çerçevesinde genişçe temas etmek kolay değildir. Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı, İlahiyat ve Fen Edebiyat Fakülteleri, İmam Hatip Liseleri gibi Arapça'nın öğretildiği resmi kurumlar ve çalışmaları hakkında bir takım değerlendirmeler yapacağız. Daha sonra ders kitabı başta olmak üzere Arap-

bulundurulduğunda, bu dersin Arapça öğretmeni yetiştiren fakültelerde okutulmasının ne denli önemli olduğu kolayca anlaşılabilir.

ça öğretiminde kullanılan araç ve gereçlerle ilgili tespitlerimize yer vereceğiz. Son olarak, bu konuda Bilgisayar ve İnternet nasıl yararlanmak gerektiği üzerinde duracağız.

1. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

Milli Eğitim Bakanlığıyla ilgili tekliflerimiz önce Arapça öğretmenleri, devlet lisan okulu, daha sonra okullar ve ders kitapları şeklinde olacaktır.

Arapça Öğretmenleri:

Milli Eğitim Bakanlığının Arapça dersi öğretmenlerini tayin eden kurum olması sebebiyle öncelikle, öğretmen ve yetiştirilmesinin, dil öğretimindeki rolü üzerinde bazı tespitler ve teklifler yapılması gereklidir. Dil öğretiminde kitap, program, metot, sınıf, lâboratuar vb. araçların yanı sıra öğretmenin de fonksiyonu büyüktür. Öğretmen yetiştirme ve istihdam edilmesinde, ilgili fakültelerimizin büyük sorumluluğu olduğu kadar, Milli Eğitim Bakanlığının da büyük sorumluluğu vardır. Bu hususta Bakanlığa önemli görevler düşmektedir. İmam-Hatip Liselerindeki Arapça öğretmenleri verimlilik açısından incelendiğinde, sonuçlar pek olumlu değildir. Arap ülkelerindeki üniversite mezunu öğretmenlerimiz de, Arapça'yı iyi bilmekte iseler de öğretim alanında yeterli formasyona sahip olamadıklarından, istenen düzeyde başarı gösterememektedirler. Ayrıca yeteli bilgi ve tecrübesi olmayan bazı öğretmenlerin istemeyerek ve mecbur kaldıkları için Arapça dersine girmeleri de, öğretimin kalite ve seviyesinin düşmesine neden olmaktadır.

Yukarıdaki hususlar dikkate alındığında, Arap Dili Enstitüsü'nün bölümlerinden biri olan **öğretmen hazırlama ve yetiştirme birimi**, bakanlığın, İmam-Hatip Liselerine tayin ettiği Arapça öğretmenlerini yetiştirmede faydalanabileceği bir bölümdür. Altı yüzü aşkın İmam-Hatip Lisesinde Bakanlıkça görevlendirilen meslek dersleri öğretmenlerinin Arapça öğretiminde yetersiz olduğu, bu okullarda verimli ve başarılı bir dil

öğretimi verilemediği ilim adamlarınca da ifade edilmektedir.²⁸ Bu durum ülkemiz eğitim ve öğretiminde büyük bir zaman ve imkan kaybına yol açmaktadır. Bu konudaki zaman ve imkan israfını önlemek için Dil Enstitüsü veya Suudi Arabistan Mili Eğitim Bakanlığı ile ikili anlaşmalar yapılarak Arapça öğretmenlerinin pratik Arapça eğitimi amacıyla buralara gönderilmesi faydalı olacaktır. Bunlardan bazıları şunlardır: **Uluslararası Arap Dili Enstitüsü** (Hartum Üniversitesi); **Arap Dil Eğitimi ve İhtisası Fakültesi** (Mekke Ummu'l-Kura Üniversitesi); **Arap Dili Enstitüsü** (Riyad Kral Suud Üniversitesi); **Arap Dili Enstitüsü** (Medine İslam Üniversitesi); **Arap Dili Enstitüsü** (Mısır Mansura Üniversitesi).²⁹ Milli Eğitim Bakanlığının çeşitli branşlardaki öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitim kurslarının benzeri bir uygulama, adı geçen Enstitü tarafından da gerçekleştirilmekte³⁰ ve çeşitli müslüman ülkelerin (Malezya, Endonezya gibi) bakanlıkları, yaptıkları anlaşmalar sonucunda bu imkandan faydalanmaktadır. Suudi Arabistan hükümeti, karşılıklı anlaşmalar sonucu bu ülkelerden kabul ettiği kişilerin yol, barınma ve beslenme masraflarını tümüyle karşılamakta, öğrenci gönderen ülkeye hiçbir maddi külfet yüklememektedir. Bakanlık tarafından gerçekleştirilecek bu uygulama, Bakanlık bütçesini zorlamayacağı gibi masraf yapmadan Arapça öğretmeni yetiştirmesi açısından da karlı olacaktır. Dil Enstitüsü, talep eden ülkede de, Arapça öğretimi konusunda hizmet içi eğitim kursu açmakta, gerekli öğretim elemanlarının masraflarını kendi bütçesinden karşılamaktadır.

Ayrıca, dil öğretmenliği özel bir tecrübe ve maharet gerektirdiğinden, Arapça öğretmenlerinin sadece bu dersi okutmakla mükellef tutulması, başka derslerde görevlendiril-

²⁸ Bu konuda bkz. *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri*, 145.

²⁹ Tâime, *el-Merca'*, 24.

³⁰ Bu bölüm, öğretmen yetiştirme-eğitme dönemi adı altında öğretim yapmaktadır. Hizmetiçi eğitim dönemi ise 6 veya 12 hafta süreyle Riyad veya başka bir yerde enstitü öğretmenlerince yürütülmektedir.

memesi, bu suretle kendilerini yetiştirme ve geliştirmelerine imkan tanınması gereklidir. Bununla birlikte bu dili öğretecek öğretmenlerin sıkı ve köklü bir dil sınavından geçirilmesinden sonra, Arapça dil dersi, branş öğretmeni olarak tayin edilmeleri uygun olacaktır. Daha önceki araştırmacıların³¹ İlahiyat Fakültesi dışında Arap Dili konusunda lisans eğitimi alan öğrencilerin Arapça öğretmeni olması konusundaki teklifi kabul görmüştür. Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri mezunları Gazi Üniversitesi Arapça Öğretmenliği Bölüm mezunları 1986 yılından itibaren İmam-Hatip liselerinde Arapça öğretmeni olarak atanmaya başlanmıştır.

Öğretmenin dil öğretimindeki rolü çok önemlidir. İyi yetişmiş, neyi niçin yaptığını bilen bir öğretmen, öğrencilerine bunu açıkça belirterek onları motive etmeli, öğrencilerini tek tek tanımaya çalışmalı, hoş görülü, içten ve hataları sevgiyle tamir edici olmalıdır. Böylece yabancı bir dili kullanmaya başlamanın verdiği ürkeklik ve korkuyu öğrencinin yenmesini sağlamalıdır. O, bir "öcü" gibi görünen yabancı dile, öğrencinin sempati ile bakmasını sağlayarak, ona cesur ve sabırlı olmak gerektiğini, kısa bir sürede her şeyin öğrenilemeyeceğini anlatmaya çalışarak, dersi sevdirmelidir. Dil esprisini ve işleyiş farklılıklarını ana dile göre, ana dile yakın kavramlardan hareketle öğretmeyi amaçlayarak, belirgin kültürel ve psikolojik etkilerin öğrencide doğurduğu öğrenme güçlüklerini en aza indirmeye çalışmalıdır. Uygulanabilir bilgilerle öğrencisine öğrenme ve öğrendiğini uygulama mutluluğunu tattırmaya çalışmalıdır.³²

Devlet Lisan Okulu

Diğer yandan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren **Devlet Lisan Okulu**'nda verilen dil öğretim düzeyinin yükseltilmesi hususunda, Dil Enstitüsü'nün ilgili

³¹ Karaarslan, 154.

³² Yusuf Budak, "Yabancı Dilde Metod Deyince", *Milli Eğitim Dergisi*, Ocak 1988, Sayı 81, 29.

birimlerinden, araştırma ve tecrübelerinden faydalanılabilir. Burada dokuz ay süreli Arapça dil kursu gören İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersi öğretmenleri- genellikle mezun oldukları fakültelerde yeterince öğrenemedikleri Arapça'yı- belli seviyede öğrenmiş olarak mezun olmaktadır. Ancak bu öğretmenler, lisan okulundaki bu kurslarda, ne yazık ki Arapça'nın öğretimi konusunda pedagojik formasyon bilgileri almamaktadırlar. Yukarıda belirtildiği üzere Arapça'yı bilmek, iyi öğretmek anlamını taşımamaktadır. Birkaç Batı dilinin de öğretildiği bu kurslarda Arapça'nın da öğretilmesi gerçekten olumlu bir uygulamadır ve takdire şayandır. Ancak bununla yetinilmeyerek, Bakanlığın destek ve teşvikiyle bu kursu daha verimli hale getirmek için, yukarıda belirtilen enstitüdeki uygulamaların benzerleri, Türkiye şartlarına adapte edilerek gerçekleştirilmelidir. Yapılacak bu çalışmalar bu kursun başarı seviyesini yükseltmeye ve verimi artırmaya katkıda bulunacaktır.

Yine, Bakanlık Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğünün -Milli Eğitim eski bakanlarından M. Vehbi Dinçerler zamanında- uygulamaya koyduğu ve 11.02.1985 tarihli tebliğler dergisinde yayınlanan **Pratik Arapça Öğretim Programı**'ndan da faydalanmak mümkündür. Bu program daha da geliştirilerek iyi sonuçlar elde edilebilir. Bu program üzerinde durmayıp, il ve ilçelerdeki Halk Eğitim Müdürlüklerine on kişi başvurması halinde, bu kurum bünyesinde pratik Arapça kursu açılabilirliğini belirtmeliyiz. Bizce Arapça öğretiminde bu imkandan da faydalanmak gerekmektedir.³³

2. İLAHİYAT ve FEN-EDEBİYAT FAKÜLTELERİ

İlahiyat ve Fen Fakülteleri ile tekliflerimizi hazırladıktan sonra, İlahiyat Fakültesi hakkında yeni kararlar alındı ve YÖK,

³³ 11 Şubat 1985 tarihli Tebliğler Dergisi'nde yayınlanan bu programda uygulamaya ilişkin açıklamalardan sonra altı madde olarak programın genel amaçları belirtilmiştir. Otuzbeş ünitelik programda "Pratik Arapça" ile ilgili temel konular ele alınmıştır.

İlahiyat Fakültelerinde İmam-Hatip ile Lise ve dengi okullara öğretmen yetiştiren bölümler açılmasını, öğretmen olmak isteyenlerin mezuniyet sonrasında üç dönem tezsiz yüksek lisans yapmasını ve hazırlık sınıflarının kaldırılmasını kararlaştırdı. Bu arada geçtiğimiz yıllarda açılan İlahiyat Meslek Yüksek Okulları yanı sıra, Açıköğretim Fakültesine bağlı İlahiyat önlisans programı açıldı. Bu başlık altında, bütün bu gelişmeler ve Arapça programlarına değinmeyip, sadece hazırlık sınıflarındaki uygulama ile 1998-1999 yılında uygulanacak Arapça müfredatından kısaca bahsedeceğiz.

İlahiyat Fakültelerimizin hazırlık sınıflarında, Arapça öğretimine dair sistemli ve planlı-programlı müfredatlar, gereğince ve yeterince uygulanmamakta; bu da öğretimin verim, başarı ve kalitesini düşürmektedir. Fakültelerimizin hazırlık sınıfında yoğun olarak okutulan Arapça dersi son iki yılda okutulmamaktadır. Bu durum öğrencilerin Arapça'dan uzaklaşmalarına ve bu dersten gereğince yararlanamamalarına neden olmaktadır. Sonuçta öğrenciler fakültelerden dil öğretimi konusunda yetersiz olduğu halde mezun olmaktadırlar.³⁴ Bu yüzden hazırlık ile 1 ve 2. sınıflarda okutulan Arapça dersinin son iki yılda da okutulması gereklidir. Dil öğretiminde sürekliliğin esas olduğu, kopukluğun öğrenilen bilgilerin çabucak unutulmasına yol açacağı gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, ilk 3 yıldan sonra iki yıl süreyle Arapça dersinin okutulmamasının olumsuz bir uygulama olduğu aşıkardır. Bu nedenle hazırlık sınıfında yoğun olarak verilen Arapça dersi, ders sayısı azaltılarak son sınıfa kadar verilmeli ve öğrencinin dil ile ilgisi koparılmalıdır.³⁵ YÖK, İlahiyat Fakültelerine gönderdiği bir yazıyla³⁶,

³⁴ Mustafa Uzunpostalcı, "Din Öğretiminde İlahiyat Fakültelerinin Rolü", *Din Öğretimi Dergisi*, Ocak-Şubat-Mart 1988, Ankara 1988, 14.

³⁵ Mesela Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi hazırlık sınıfında 24 saat Arapça dersi okutulmakta; bunun 8 saati Nahiv, 5 saati Sarf, 7 saat Metin, 4 saat laboratuvarıdır. Enver Tahir Rıza, "Yabancı Dil Öğretiminde Kullanılan Yöntemlerle İlgili Deneyisel Bir Araştırma", *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı VI, İzmir 1989, 364. Öte yandan Yüzüncü Yıl

İlahiyat Milli Komitesi'nin 1998-1999 öğretim yılında İlahiyat Fakültelerinin hazırlık sınıfının kaldırılmasına ve yeni müfredat programı uygulanmasına karar verdi. Komite, İlahiyat Fakültesinin ilk üç yılında mecburi Arapça, 4. yılda da seçmeli Arap Dili Belağatı dersinin okutulmasını kararlaştırdı. Yeni uygulanacak program, ileriki yıllarda daha net şekilleneceği için, aceleci yorumlar yapmak hatalı olabilir. Bu nedenle burada 1998'den itibaren İlahiyat Fakültelerinde uygulanması düşünülen Arapça dersi müfredat programını açıklamakla yetinelim: Programda birinci sınıfta her iki dönemde altı saat teorik, üç saat uygulamalı, toplam 9 saat; ikinci sınıfta her iki dönemde de dörder saat teorik iki saat uygulamalı 6 saat; üçüncü sınıfta iki dönemde teorik 2 saattir. Dördüncü sınıfta zorunlu Arapça dersi kaldırılmakta, sadece iki saat teorik seçmeli Arap Dili Belağatı dersi konmaktadır. Bu programa göre önceden hazırlık sınıfındaki 6 saat sarf, 6 saat nahiv ve 10 saat metin mükâleme şeklinde biçimlenen Arapça ders saatleri hayli azalmaktadır. Kaldırılan hazırlık sınıfı yerine ek olarak sadece üçüncü sınıfa zorunlu, son sınıfa da seçmeli Arapça dersi konmasının yeterli olacağını söylemek zordur. Yeni programda hazırlık sınıfında okutulan yoğun Arapça'yı karşılayacak oranda ders bulunmaması, bizce Arapça öğretimini olumsuz yönde etkileyecektir.

Üniversitesi İlahiyat Fakültesi hazırlık sınıfı 1. dönemde 8 saat gramer, 4 saat okuma-yazma-çeviri, 4 saat konuşma, 2 saat klasik metin, 2 saat modern metin olmak üzere toplam 22 saat ders okutulmaktadır. Aynı fakültenin 2. sınıfı 1 ve 2. döneminde 8 saat Arapça dersi okutulmaktadır. 3 ve 4 sınıflarda Arapça tamamen kaldırılmaktadır.

³⁶ YÖK'ün 22.05.1998 tarih ve 10028 sayılı yazısında şöyle denilmektedir: "İlahiyat Milli Komitesince hazırlanan Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İlahiyat Önlisans; İlahiyat Fakültelerinin İlahiyat Lisans ile İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği müfredat programları 20.05.1998 tarihli Yürütme Kurulu toplantısında incelenmiş ve 2547 sayılı kanunun 2880 sayılı kanunla değişik 7/e maddesi uyarınca, söz konusu müfredat programları ekte belirtilen şekilde uygun görülmüştür". Bu yazı, dağıtım için İlahiyat Fakültesi bulunan bütün üniversitelere, bilgi için Diyanet İşleri Başkanlığı'na gönderilmiştir.

Ancak eski programın aksine üçüncü ve dördüncü sınıflara Arapça dersi konması olumlu bir uygulamadır. Hazırlık sınıfının kaldırılmayıp, ODTÜ ve Boğaziçi Üniversitelerindeki uygulamanın benzeri hazırlık sınıfının korunmasında yarar vardır.

Arap Dili Araştırma ve İnceleme Birimi

Başta İlahiyat Fakülteleri olmak üzere yüksek öğretim kurumlarımız arasındaki koordinesizlik de Arapça öğretimindeki verimin düşmesinde etkili olmaktadır. Mesela bir fakültemizde yukarıda tanıttığım Dil Enstitüsünün son yıllarda takip ettiği ders kitaplarından biri olan **el-Arabiyyetu li'l- Hayât** adlı beş ciltlik eseri okutulmakta iken, başka bir fakültemizin hazırlık sınıfında yine aynı enstitünün daha önceki yıllarda takip ettiği **el-Arabiyyetu li'n-Nâşîûn** adlı altı ciltlik kitabı okutulmaktadır. Bilindiği üzere bu eser bir yayınevi tarafından basılarak, daha büyük bir kesimin istifadesine sunulmuştur.³⁷ Öte yandan fakültelerimizin yurtdışındaki dil kurumlarında takip edilen ders kitaplarının bir kısmını alarak bir kısmını bırakmaları da hatalı bir uygulamadır. Zira ders kitapları bu kurumlarda ortak bir program dahilinde hazırlanmakta ve birbirini tamamlamaktadır. Bu bütünlük anlayışı içinde okutulan ders kitapları öğretimin kalite ve verimini artırmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere bazı fakültelerimizde pratik konuşma konusunda Riyad Dil Enstitüsü'nün pratiğe yönelik ders kitapları okutulduğu halde, gramer konusunda bir başka kurumun (mesela Mısır İlkokullarında okutulan **en-Nahvu'l-Vâdih** adlı kitap) ders kitabı okutulmaktadır. Bu uygulamanın modern öğretim kurallarına ters ve ders kitapları arasında bir kopukluğa sebep olduğu açıktır. Bu yüzden bir kurumun bütün ders kitaplarının alınması ve bize uygun olmayan bölümlerin değiştirilmesi, yeterli olmayan

³⁷ İlki "el-Arabiyye li'l-Hayât", ikincisi "Modern Arapça Öğretimi" adıyla Cantaş Yayınları tarafından yayınlanmıştır.

bölgümlere eklemeler yapılarak ölkemize uygun ders kitaplarının hazırlanması yararlı olacaktır.³⁸

İlahiyat faköltelerimizin yanı sıra diğerk faköltemizin Arap Dili ve Edebiyatı bölümlerinde de durum farklı değıldir. Arapça öğıretimi yapılan bütöün faköltelerimizde bu dilin öğıretimi için uygulanan programlar, metotlar ve okutulan ders kitapları, uzun ve geniş kapsamlı ilmi araştırmalar sonucunda değıil, dersi işleyen öğıretim elemanlarının, pek fazla kapsamlı olmayan çalışmalarına bağılı olarak oluşturulmaktadır. Buralarda bazı istisnalar olsa da genellikle her öğıretim elemanı kendine göre bir metot ve program geliştirmekte, ders kitabı hazırlamakta ve bunu uygulamaktadır. Olumlu ya da olumsuz bu uygulamaların sonuçlarından sadece kendisi haberdar olmaktadır. Öğıretim elemanlarının uyguladıkları metotların koordine edilmesi, uygulanarak başarı elde edilemeyen program, metot ve ders kitaplarının yerine yeni uygulamaların geliştirilmesi gereklidir.

Kitap, program, metot vb. gibi hususlarda öğıretim kurumlarımız arasındaki kargaşayı önlemek ve müfredat birliğıini temin için İlahiyat Fakölteleri ve Arapça ile ilgili diğerk faköltelerin Arap Dili Belağıatı veya Edebiyatı ana bilim dalına bağılı olarak çalışacak ve Arapça öğıretimi konusundaki inceleme ve araştırmalar çalışmalarını koordine edecek bir birimin kurulması yararlı olacaktır. Bu birimin örneğıini dil enstitüsünde **Araştırma ve İnceleme Birimi** olarak görmekteyiz.³⁹ Kurulacak

³⁸ Dil Enstitüsünde okutulan "*Mevâddu Ta'limi'l-Lugati'l-Arabiyye*" (Arapça Ders Konuları) adlı derste iyi bir kitabın muhtevasının nasıl olması ve kitap hazırlanırken dikkat edilecek esaslar üzerine bilgiler verilmektedir.

³⁹ Burada Boğaziçi Üniversitesi'ne bağılı olarak kurulan Arap Dili Uygulama ve Araştırma Merkezi'nden bahsetmek yararlı olacaktır. Bu merkezin kurulmuş olması hayli sevindiricidir. Ancak bir kaç yayın ve toplantı dışında, řu ana kadar bu alandaki koordinasyon görevini yerine getirdiğini söylemek mümkün değıildir. Bizce bu kurum ya geliştirilmeli ve İlahiyat ve Fen-Edebiyat ile yoğun çalışmalar yaparak düzenlemeler getirilmeli veya doğrudan İlahiyat Faköltelerini ele alacak özel bir birim oluşturulmalıdır.

bu birimin Arapça öğretimi konusundaki çalışmaları koordine etmede ve yeni çalışmaların yapılmasında faydalı olduğu izahtan varestedir.⁴⁰ İlahiyat Fakülteleri ve Arapça öğretimi ile ilgili diğer yüksek öğrenim kurumlarında kurulmasında faydalar bulunan **Araştırma ve İnceleme Birimi**'nin, Arapça öğretimi konusunda çalışacak akademik personelin ve çalışmalarına büyük katkıları olacaktır. Bu suretle; Arapça'yı bilmenin ve öğrenmenin önemli olduğu düşüncesine, öğretmenin de önemli olduğu düşüncesi eklenmiş olacaktır. Her ne kadar ülkemizde konu ile ilgili kurumlardaki kişiler (gerek tefsir, gerek hadis vb. İslami ilimler sahasındakiler) Arapça'yı bilmekte ve kendi sahalarında çalışmak için bu dilin bilinmesinin elzem olduğunu kabul etmekte iseler de, bu dilin öğretimi hususunda, istenen düzeyde derinlikli ve kapsamlı ilmi araştırmalar yapılamamıştır. Bazı İlahiyat Fakültelerinde bulunmayan, bazılarında da yeni açılan Arap Dili ve Belağatı Ana Bilim Dalı bu konularda gerekli çalışmaları yapabilecek bilgi ve beceri donanımına sahip elemanlar ve yeterli maddi imkanlarla takviye edilmesiyle bu tür araştırmaların yapılması mümkün olacaktır.

Yine bu fakültelerimizden mezun olanların İmam-Hatip Liselerinde Arapça derslerini okuttukları göz önünde bulundurularak, buralarda Arapça öğretimi ile ilgili bir veya daha fazla formasyon dersleri verilmesi gerekmektedir. Öğretmen bilgilerini aktarma, öğretme metot ve yöntemlerine sahip değilse

⁴⁰ 1988 yılında Ankara'da yapılan Din Öğretimi ve Din Hizmetleri seminerinde Arapça Öğretimi konusunda sunulan tebliğlerden birinin sahibi olan Cemal Muhtar tarafından "Arapça Öğretimi Planlama ve Geliştirme Seksiyonu" adıyla kurulması teklif edilen birim, Dil Enstitüsü'ndeki Araştırma ve İnceleme Birimi mahiyetindedir. Ancak bu teklifin sunulmasından bu yana on yıl gibi bir süre geçmesine rağmen böyle bir birim henüz kurulamamıştır. Teklif edilen bu birim; Arapça dersinin öğretilmesi için gerekli programların belirlenmesinde, araştırma ve incelemelerin yapılmasında, ders kitap, araç ve gereçlerinin hazırlanmasında etkin görev üstlenebilir ve bu çalışmalarla yakından ilgilenecek bunları koordine edebilir. Bkz. *Din Öğretimi Semineri*, 145.

başarılı ve verimli olması zordur. İlk okul öğretmenlerinin ya da Türkçe dersi branş öğretmenlerinin Türkçe'yi öğretme konusunda aldıkları formasyon bilgilerinin benzeri, Arapça öğretimi için ilgili fakülte öğrencilerine verilebilir. Bu tür formasyon bilgileri, dil öğretimi konusunda çok gereklidir. Öğretmenlikle ilgili eğitim sosyolojisi, eğitim psikolojisi vb. öğretmenlik formasyon dersleri herhangi bir dersin işlenişi, öğrencilerin durumu ve genel olarak eğitimle ilgili olması bakımından, dil öğretimi ile ilgili pedagojik, sosyolojik ve psikolojik formasyon bilgilerinden farklıdır. Bu tür formasyon bilgileri ile ilgili yukarıda bahsedilen enstitüsünün ilgili derslerinden faydalanılabilir.⁴¹

Arapça ile ilgili fakültelerimizin yüksek lisans ve doktora öğretimindeki müfredat programları konusunda da enstitünün diplom bölümünün tecrübe ve birikimlerinden faydalanmak mümkündür. Öte yandan Türkiye dışında Arap Dili üzerinde ihtisaslaşmak da mümkündür. Bu dilde ihtisas yapılabilecek üniversitelerden bazıları şunlardır : Amerika'da Şikago, Arizona, Indiana, Washington ve Teksas Üniversiteleri, S. Arabistan'da Riyad Kral Suud ve Mekke Ummu'l-Kurâ Üniversiteleri, Mısır'da Kahire ve Amerikan Üniversiteleri, Sudan'da Hartum Üniversitesi.⁴²

Arap Ülkeleriyle İşbirliği

Arapça öğretimi ile ilgili fakültelerimizin, Arap ülkelerindeki Arap olmayanlara bu dili öğretmeye yönelik dil kursları ve dil enstitülerinden istifade etmeleri ve bu tür kurumlarla bilgi alışverişinde bulunmaları atılması zaruri bir adımdır. Bu tür alışveriş yapan bir fakültemiz olduğunu

⁴¹ Bu derslerden bazıları şunlardır: İlmu'l-Lugati'n-Nefsî (Psikolojik Dil Bilimi), İlmu'l-Lugati'l -İctimâî (Toplumsal Dil Bilimi) , İlmu'l-Lugati'l-Hadîs (Modern Dil Bilimi), en-Nizâmu's-Savfî li'l-Lugati'l-Arabiyye (Arapçanın Fonetigi), Buhûs fî İlmi'l-Lugati't-Tatbikî (Dil Bilimine Dair Araştırmalar).

⁴² Rüşdî Ahmed Tâime, *el-Merca' fî Ta'limi'l-Lugati'l-Arabiyye*, Mekke 1984, 23.

konusunda herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Fakültelerimiz kendi adlarına veya Mili Eğitim Bakanlığı aracılığıyla anlaşmalar yaparak öğrencilerini yaz tatillerinde kısa süreyle Arap ülkelerindeki dil kurumlarına gönderebilirler.⁴³ Böylece öğrenciler Arapça'yı pratik olarak uygulama imkanına kavuşabilirler. Bu tür anlaşmaların pratik Arapça öğrenimine büyük katkılar sağlayacağı açıktır. Fakültelerimiz gönderdikleri öğrencilere mukabil o ülkelere öğrenciler davet ederek, bunların kendi öğrencileri ile pratik yapmasını temin edebilir. Nitekim Avrupa ülkeleri dillerini öğrenmek isteyen yabancılara büyük kolaylık sağlamakta, bunun için sayısız dil kursları açmakta, başka toplumların dillerini öğrenmek amacıyla öğrencilerini dışarıya göndermektedirler. Bu ülkelere dil kurslarının yoğun olarak yaptıkları çalışmaların dil öğretimine fayda sağladığı bilinen bir gerçektir.

3. İMAM-HATİP LİSELERİ

Arapça öğretim uzmanları, İlahiyat ve Edebiyat Fakültelerindeki gibi, 600'ü aşkın İmam-Hatip Lisesinde de Arapça öğretiminin yetersiz olduğunu ve bu dilin yeterince öğretilmediğini ve yapılan öğretimin başarılı olmadığı noktasına dikkat çekmektedirler. Arapça'nın bir meslek dersi kabul edildiği İmam-Hatip Liselerinde bu dilin öğretilmemesinin bir çok sebepleri vardır. Her ne kadar bu ders için çok mükemmel genel ve özel amaçlar, yakın ve uzak hedefler belirlenmişse de bunların ne derece gerçekleştirildiğine bakıldığında parlak sonuçlar görünmemektedir.. Ancak İmam-Hatip Liselerini, Milli Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurumlarına bağlı diğer

⁴³ Milli Eğitim Bakanlığı daha önceki yıllarda çeşitli Arap ülkelere karşılıklı kültürel burd anlaşması çerçevesinde öğretmen ve araştırmacı göndermekteydi. Ancak, öğretmenlerin gönderilmesi, çeşitli nedenlerle durdurulmuş, son yıllarda sadece üniversitelerden akademik personel ile, diğer kurumlardan personel gönderilmektedir. Bizce kontenjanların artırılarak yeniden öğretmen gönderilmesi, onların dil öğretimi konusunda yetiştirilmesine yardımcı olacaktır.

öğretim müesseselerinden ayrı, ülkemizin eğitim-öğretim politikasından ve bu husustaki sosyal gerçeklerden soyutlayarak değerlendirmek, pek insafli sayılmasa da, bu konuda bazı önemli noktalara temas etmek yerinde olacaktır.

Yaygın ve örgün eğitim-öğretim veren bir çok kurumda seviye düşmekte, verim ve kalite giderek azalmakta ve müfredatlarda belirtilen amaç ve hedeflerden bir çoğu gerçekleştirilememektedir. Bunların tahlillerini yapmak ve çözümler sunmak, bu yazının konusu dışındadır. Ülkemizdeki eğitim durumunu belirten bu tespit, son derece üzücü ve acıdır. Liselerimizde eğitim düzeyi ve başarının düşük olduğunu en iyi kanıtlayan 1994 üniversite ikinci basamak sınav sonuçlarıdır. Bu sonuçlara göre %10 oranında bir başarı elde edilmiştir. Uzmanların belirttiğine göre eğer bu sınavlar 100 üzerinden 50 puan alan öğrencinin kazandığı bir başarı sınavı haline dönüştürülmüş olsaydı, adaylardan % 95'i üniversiteyi kazanamayacaktı. Ayrıca liselerden 1994 yılında mezun olan öğrencilerin sadece % 30 'u üniversite sınavında başarılı olmuş , 577 lise birincisi ise hiçbir üniversiteyi kazanamamıştır.⁴⁴ Öte yandan Türkiye'nin en iyisi olarak nitelenen Robert, Galatasaray, St. George Avusturya ve Üsküdar Amerikan Lisesi gibi birçok okulların **altın liste** diye belirtilen ilk 70 kişi arasına hiçbir öğrenci sokamadığı ve bu listenin birinci sırasını en yüksek puanla Kartal Anadolu İmam-Hatip Lisesinden bir öğrencinin aldığı açıklanmıştır. Bu durum bu okulların başarı düzeyinin diğer liselerden düşük olmadığını

⁴⁴ *Milliyet Gazetesi* 15-16 Ağustos 1994, 6, 15. Bu konuda *Milliyet Gazetesi* yazarı Taha Akyol şunları söylemektedir: "Fen Bilimlerinde %13.5, Matematikte %19 oranında sorulara cevap verilmesi orta öğretimin kalitesizliğini sergilemektedir. Bu oran batıda en az %35'dir. Türkçe bölümündeki sorulara verilen cevapların doğruluk oranı %32.58'dir. Böyle bir eğitim diliyle hiçbir batılı üniversiteye girilemeyeceği uzmanlarca ifade edilmektedir. Sosyal bölümlerdeki doğru cevap oranı ise %28.78'dir. %13.5 fen, %19 matematik oranına nisbetle hayli iyi olan bu rakam, eğitimimizdeki vahameti ortaya koyan acı bir tablodur". Bkz. Taha Akyol, "Üniversite-deki Alarm", *Milliyet*, 16 Ağustos 1994, 13.

ortaya koyan bir kanıt olarak belirtilmektedir. Her ne kadar daha önce⁴⁵ orta kısmıyla birlikte 7 yıl süreli olan ve 800 saat civarında Arapça dersi alan İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin bu dili öğrenememelerinden şikayetçi olsak da, benzeri durum Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda ve üniversitelerimizde okutulan İngilizce vb. Batı dilleri için de geçerlidir. ortaokul, lise ve üniversite öğrenimleri boyunca yıllarca ve yüzlerce saat yabancı dil dersi gören öğrencilerimizin durumu gerçekten üzücüdür. İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin Arapça seviyesini, bu öğrencilerin yabancı dil seviyesiyle karşılaştırdığımızda, İmam-Hatip Liselerinin seviyesinin hayli yüksek, diğerlerinin ise daha düşük olduğunu görmek mümkündür. Ancak bu durum, İmam-Hatip Liselerinde öğretim seviyesinin çok yüksek olduğu ve başarılı sonuçlar elde edildiği anlamına gelmemektedir. Zira İmam-Hatip Liselerindeki 200 son sınıf öğrencisi, pratik dil bilgileri ve dile vukufiyetlerinin seviyesini ölçmeyi amaçlayan bir ankete tabi tutulmuştur. Bu ankette sorulan, "Bir Arapla, meramınızı anlatacak derecede Arapça konuşabiliyor musunuz?", "Radyo-TV haberlerini, programlarını dinlediğinizde, gazete haberlerini okuduğunuzda genel olarak anlayabiliyor musunuz?" şeklindeki sorulara hemen hemen olumsuz cevaplar verilmiştir.⁴⁶ Bu sonuçlar, İmam-Hatip Liselerinde pratik Arapça'nın yeterli olarak öğretilmediğini ortaya koyan ilmi bir araştırma olması bakımından değerlidir. Bu yetersizliği ortadan kaldırmak için, pratik konuşmaya yönelik bir çok eser hazırlanmakta ve bu eserlerin bazıları da okullarımızda yardımcı ders kitabı olarak kullanılmaktadır.⁴⁷ Bu kitapların yeterli ve geniş kapsamlı olduğunu söylemek mümkün değilse de, bu

⁴⁵ İmam-Hatip Lisesi orta kısmı 1997-1998 öğretim yılında sekiz yıllık kesintisiz eğitim kapsamı çerçevesinde kapandığından, sadece dört yıllık lise kısmında Arapça okutulmaktadır.

⁴⁶ Altun, 8.

⁴⁷ Mahmut Kanık, *Hızlandırılmış Arapça*; Ali Aslan, *Pratik Arapça*; Arif Etik, *Kolay Arapça* vs.

sahada adım atılmasını gösterme açısından kayda değer çalışmalardır.

İmam-Hatip Liselerinde Arapça'nın diğer derslere oranla ağırlığı %8'dir. Bunun yanında ortaokulda %8, lise kısmında %3.6 oranında okunması mecburi bir batı dili ile, orta okulda 12 veya 13, lisede 14 veya 17 çeşit dersin olması Arapça'ya ilgiyi azaltmaktadır. Bu yüzden dört yıllık İmam-Hatip Lisesinin birinci sınıfını yalnızca Türkçe, Arapça, ve Kur'an-ı Kerim derslerinin okutulduğu hazırlık sınıfı haline getirmek yararlı olacaktır.⁴⁸ Ders dağılımı ise 18 saat Arapça, 10 saat Türkçe, 12 saat Kur'an-ı Kerim şeklinde olmalı, Türkçe derslerinde de Türkçe dilbilgisine ağırlık verilmelidir. Programın bu şekilde düzenlenmesi diğer derslerin saatlerini azaltmıyacak, fakat öğrenciyi bu hazırlık sınıfında verildiği ölçüde Arapça'yı öğrenmeye mecbur bırakacaktır.⁴⁹ Ayrıca İmam-Hatip Liselerinin gelişmiş elektronik sistemlerle, Lâboratuar, bilgisayar vb. gibi malzemelerle donatılarak eğitim ve öğretim yapma imkanlarının sağlanması, bu tür araç ve gereçlerin kullanıldığı pilot İmam-Hatip Liselerinin kurulması ve daha sonra buralardan elde edilecek neticelere göre bu uygulamanın yaygınlaştırılması da faydalı olacaktır.⁵⁰ Bazı illerde açılan İngilizce veya Almanca dilleri ile eğitim yapan Anadolu İmam-Hatip Liselerin benzeri olarak Arapça Eğitim yapan Anadolu İmam-Hatip Liselerinin açılması uygun olacaktır. Yine 1992-1993 öğretim yılında öğretime başlayan ve kamuoyunda süper lise olarak bilinen ve ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerin yabancı dil öğrenebilmesi amaçlanan **Yabancı Dil Ağırlıklı Liselerin**, İmam-Hatip

⁴⁸ Sekiz yıllık eğitimin kabûlünden sonra İmam-Hatip Liselelerinde değişiklik yapılmıştır. İlk defa 1998-9 öğretim yılında İmam-Hatip Liseleri Hazırlık sınıfına öğrenci kabul edilmiştir. Bu sınıfta haftalık 15 saat Arapça, sekiz saat Kur'an-ı Kerim, 4 saat Türkçe, 2'şer saat de temel dini bilgiler, resim, müzik, beden eğitimi dersi olmak üzere toplam 35 saat ders verilmektedir.

⁴⁹ Karaarslan, 153.

⁵⁰ Muhtar, 145

Liselerinde de uygulanması yerinde olacaktır. Sekiz yıllık eğitim uygulamasının ardından İmam-Hatip Liseleri konusunda bir noktaya dikkat çekmekte yarar vardır. Velilerin pek çoğu çocuklarını İmam-Hatip Liselerine din adamı olarak yetiştirmelerini arzu ettikleri için göndermemektedirler. Aksine veliler liselerde yeterli olarak verilmediğini düşündükleri dini bilgileri, çocuklarına öğretebilmeyi hedeflemektedirler. Bu durum, velilerin diğer ortaöğretim kurumlarında da İmam-Hatip Liselerindeki gibi dinî eğitime önem verilmesini arzu ettiklerini ortaya koymaktadır.⁵¹

Dil öğretimi konusunda İmam-Hatip Liseleriyle ilgili diğer bir hatalı uygulama da Arapça dersinin meslek derslerinden biri kabul edilmesidir. Bu uygulama ile, İmam-Hatip Liselerine Meslek dersi öğretmenini olarak atanan İlahiyat Fakültesi mezunları mecburen Arapça dersini de okutmakla yükümlü sayılmaktadır. Mesleki derslerde yeterli olmasına rağmen Arapça dersinde aynı başarıyı gösteremeyen bazı öğretmenler, istemeyerek girdikleri bu derste verimli olamamaktadır. Bu nedenle dil öğretiminin amaçları tam olarak gerçekleşmemektedir. Ayrıca

⁵¹ Bu konuda yapılan bir araştırmada, araştırmacı Zeki Er, Samsun İmam-Hatip Lisesinde öğrencisi bulunan 200 veliye bir anket uygulamıştır. Anketteki sorulara verilen cevaplarda "İmam-Hatip Lisesi Din ve Ahlak bakımından diğer okullardan daha iyi olduğu için bu okulu seçtim ve lise tahsili yanında dinli imanlı ve cemiyetine bu yönde faydalı olmasını istediğim için çocuğumu bu okula gönderdim." şeklindeki cevap, velilerin %50'den fazlası tarafından tercih edilmiştir. Yine anket sonuçlarına göre velilerin büyük bir kısmı çocuklarını "bir lise tahsili yanında dini bilgiler de almasını istedikleri için" İmam-Hatip Liselerine göndermişlerdir. Bu, aynı zamanda diğer orta öğretim kurumlarındaki Din ve Ahlak derslerinin eğitim ve öğretiminin, velilerce yetersiz ve eksik görüldüğünü yansıtmaları bakımından da ilginçtir. Anketin bir başka sonucu da "gençlere bir lise yanında dini bilgiler de verilmeli" cevabını tercih edenlerin oranının %75'e ulaşmasıdır. Bkz. İzzet Er, *Velilerin Çocuklarını İmam-Hatip Liselerine Gönderiş Sebepleri ve Beklentileri*, (Yayınlanmamış Doktora Semineri, Yöneten: Beyza Bilgin, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1982), 17-19.

Arapça'nın dil dersi kabul edilmesini engelleyen kararların iptal edilerek bu dilin, Batı dilleri gibi dil dersi kabul edilmesi ve öğretmenlerinin sınavla belirlenmesi uygun olacaktır. Milli Eğitim ile ilgili bölümde de değinilen noktaların bir an önce gerçekleştirilmesinin Arapça öğretimine büyük katkıları olacaktır. Zira Arapça öğretmeni olarak yetişen kişilerin, bu dilin öğretimindeki başarıyı yükselteceği açıktır. Dersini seven ve o dersin öğretimi hususunda yeterli formasyona sahip olan öğretmen, bunu öğrencilerine yansıtacak, onlara dersi sevdirecek ve cazip hale getirecektir. Öğrencinin dili sevmesi de dilin öğrenilmesinde önemli bir faktördür.

Ayrıca 2923 sayılı yabancı dil eğitimi kanununun değiştirilerek⁵², lise ve dengi okullarımızda seçmeli yabancı dil dersi olarak Arapça'nın da kabul edilmesi, bu dilin yaygın şekilde öğrenilmesi ve öğretimine katkıda bulunacağından, bir an önce hayata geçirilmesi gereken bir husustur.

4. ÖĞRETİM ARAÇ VE GEREÇLERİ

Her dilin öğretiminde olduğu gibi Arapça öğretiminde de yardımcı araç ve gereçlerin kullanılması bir zorunluluktur. Kitap, sinema filmleri, televizyon, sabit resimler, ses kayıtları vb. araçların yanında son yıllarda yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanan bilgisayar da dil öğretimine yardımcı araç ve gereçlerden kabul edilmektedir. Bu araç ve gereçlerin, dilin sağlıklı ve başarılı şekilde öğretilmesindeki rolü ve önemi inkar

⁵² 14 Ekim 1983 tarihli bu kanun Resmi Gazete'nin 181961 sayı ve 19 Ekim 1983 tarihli nüshasında yayınlanmıştır. Bu konuda özetle şöyle denmektedir: a) T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Coğrafya, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve diğer Türk kültürüyle ilgili dersler yabancı dille okutulamaz ve öğretilen ödevler Türkçe'den başka hiç bir dille verilemez. b) Eğitimi yapılacak diller Milli Güvenlik Kurulu görüşü ve Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenir. c) Yabancı dille okutulacak ders ve okullar, programlar Milli Eğitim Bakanlığı ve YÖK tarafından belirlenir. Bkz. *Resmî Gazete*, 19 Ekim 1983, sayı 181961.

edilemeyen bir gerçektir.⁵³ Bu araç ve gereçler arasına öğretmen ve sınıfları da eklemek mümkündür. Bunlar olmaksızın ya da bunlar etkin bir şekilde fonksiyonlarını icra etmeksizin, dil öğretiminin başarılı olması mümkün değildir. Ayrıca günümüzde yapılan bir çok inceleme ve araştırma sonucunda, eğitim araç ve gereçleri iyi üretildiği, öğrencilerin ihtiyaç ve seviyelerine uygun ve öğretim programlarıyla koordineli olduğu takdirde çok başarılı ve verimli sonuçlar elde edildiği bilimsel olarak ispatlanmıştır.⁵⁴ Öğretmenin eğitim araçları konusunda özel eğitim alması ve bu araç ve gereçlerin dil öğretiminde etkin ve güçlü bir şekilde kullanılması da, öğrencilerin dil öğrenme seviyesini büyük ölçüde yükselmektedir. Bunların yanı sıra; öğrencinin ruhi ve fiziki yapısı ve öğrenciler arasındaki ferdi farklılıklar göz önünde bulundurularak eğitim araç ve gereçleri de zamana göre yenilenmeli ve değiştirilmelidir. Sürekli aynı tarz, aynı usul ve şekli koruyan, değişim ve yeniliklerden uzak araç ve gereçlerin, dil eğitim ve öğretiminde büyük başarılar gerçekleştirmesi zordur. Eğitim araç ve gereçleri üzerindeki tekliflerimize öncelikle kitapla ilgili sunacağımız genel prensiplerle başlayacağız.

4.1. Ders Kitabı

Bilindiği üzere eğitim ve öğretimin amaçlarını gerçekleştirmek için dayandığı en önemli unsurların başında ders kitabı gelmektedir. Zira ders kitabı öğretim programı konularının belirginleştiği, somutlaştığı bir belge mesabesindedir. Ders kitabı müfredat programının muhtevasını ortaya koyar, öğrenciye derslerini tekrarda, hatırlamada yardımcı olur. Öğretmen ve öğrencinin çalışmalarına yardımcı olmada, müfredat programlarının belirginleşmesinde büyük fonksiyonları olan ders kitaplarının hazırlanmasında dikkat edilmesi gerekli birtakım hususlar vardır. Bir ya da daha fazla kişiyle belli bir plan ve program

⁵³ John Wilkinson, *El-Vesailu fi't-Ta'lim*, (Çev. Salih b. Mübarek ed-Debbasi), Riyad 1986, 6.

⁵⁴ Wilkinson, 89.

dahilinde hazırlanan ders kitaplarının yazılmasında dikkat edilecek önemli noktalar şunlardır:

a) Kitabın Dili ve Kelimeler

Dil sade, kolay, kapalılıktan uzak ve öğrencilerin kavrama düzeyine uygun olmalıdır. Kitapta geçen kelimeler basitten zora doğru sıralanmalı ve öncelikle öğrencinin günlük hayatta çokça kullandığı kelimelerden oluşmalıdır. Soyut manaları içeren kavramlar yerine somut kavramları anlatan kelimeler kullanılmalıdır. Yine dil öğretiminde kullanılmak üzere hazırlanan kitaplarda bulunan kelimelerin özelliği kadar sayısı da önemli bir husustur. tespit edilen bu kelimelerin anlamlarının bütün Arap ülkelerinde müşterek olmasına, mahalli anlamları ifade eden kelimelerin kullanılmamasına dikkat edilmelidir. Yabancılar Arapça öğretimi için kurulan dil enstitüleri tarafından, ders kitaplarında kullanılacak kelimeler için 25 civarında ayrı liste hazırlanmıştır. 3000 ile 5000 kelimenin bulunduğu bu listeler iki bölümde ele alınmıştır: 1. bölümde, her derste 5-30 kelime öğretilmesi amaçlanan ve yaygın şekilde kullanılan 1000 kelime bulunmaktadır. Bu bin kelime, üç merhaleye ayrılmış Arapça öğretiminin 1. merhalesinde öğretilmekte, daha sonraki 2 ve 3. merhalelerde daha az yaygın olan kelimeler öğretilmektedir.⁵⁵ Üslûbu akıcı, imla kuralları doğru uygulanmış olarak hazırlanan ders kitabı öğrenciye pek çok fayda sağlayacaktır.

b) Kitabın Fikirleri ve Konuları

Yetkili kurullarca hazırlanan taslak program çerçevesinde yazılan kitabın fikirleri, öğrencinin anlayış ve kabiliyetlerinin üstünde olmamalıdır. Öğrencinin yaşına, sosyal ve kültürel durumuna uygun konular olmalıdır. Kitaptaki fikir ve konuların hazırlanmasında öğrencilerin arzu ve temayülleri göz önünde bulundurulmalı ve bunlar, öğrencinin o anki ve gelecekteki ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olmalıdır. Ayrıca öğrenci

⁵⁵ Rüşdi Tâime, *el-Ususu'l-Mu'cemiyye ve's-Sekâfiyye li Ta'limi'l-Lugati'l-Arabiyye*, Mekke 1982, 18.

dersin konusunun neyi amaçladığını anlayabilmeli, konu ve fikirler son derece açık, basit ve şeffaf olmalıdır.⁵⁶ Yüksek seviyeli fikirleri taşıyan kitap, öğrenciyi dersten ve kitaptan soğutacağı gibi, seviyesinin altında fikirlerle dolu bir kitap da, öğrencinin bu dersi ve kitabı basit ve değersiz görmesine sebep olacaktır. Her iki durumda öğrenciyi dersten ve kitaptan uzaklaştıracağı ve soğutacağı sebebiyle terkedilmesi zaruri bir uygulamadır. Bütün bunlarla birlikte kitaptaki fikirlerin psikolojik ve pedagojik esaslara uygun şekilde tertip edilmesi gereklidir.

c) Konuların Sunuluş Biçimi

Konuların öğrencinin arzularını tatmin edecek, eğilimlerini geliştirecek ve özel yeteneklerini ortaya koymasına yardımcı olacak şekilde sunulması gerekir. Bunun için konular; resim, fotoğraf, şema ve şekil gibi öğrencinin dikkatini çekecek ve kitaptaki fikirleri kavramasına, anlamasına yardımcı olacak unsurlar kullanılarak sunulmalıdır. Konular sunulurken genelde ana dilden, bir gaye olarak değil, konuları açıklamada ve sadece zaruri hallerde kullanılan bir araç olarak faydalanılmalıdır. Yabancı dil öğretiminde sürekli ana dilin kullanılması, başarıyı engelleyen bir faktör olarak kabul edilmektedir.⁵⁷

d) Açıklayıcı Örnekler

Ders kitaplarının anlatılan konu ve fikirleri açıklayıcı örnekleri içermemesi öğretim uzmanlarınca doğru karşılanmamaktadır.⁵⁸ Kitaplardaki açıklayıcı örneklerin, öğrencinin fiili hayatından, aile ve toplumsal çevresinden alınması, müşahhas örnekler olması gereklidir.

⁵⁶ Tâime, *Delilü'l-Amel fî l'dadi Mevâddi't-Ta'limiyye*, Mekke 1985, 62.

⁵⁷ Temmâm Hasan, *İktisâbul-Lugati'l-Arabiyye li Gayri'n-Nâtükine bihâ*, Mekke 1984, 27.

⁵⁸ Abdu'l-Fettah es-Sukkerî ve diğ., *Turuku Tedrisi'l-Lugati'l-Arabiyye*, Riyad 1986, 246.

e) Uygulamalı Alıştırmalar

Öğrencinin öğrendiği konuları iyice kavramasında bu tür alıştırmaların büyük faydası ve önemi vardır. Ayrıca öğretmen, bu alıştırmalarla öğrencinin öğrenme düzeyini belirler, kavrayışını ölçer. Bu yüzden her konunun ardından, bu tür alıştırmaların olması gereklidir. Bu alıştırmalar belirli bir fikir üzerine olabileceği gibi, farklı düşünce ve konularda da olabilir. Geleneksel soru-cevap metodu, resimlerle alıştırma, gösteri (demonstration), drama ve rol yapma, benzetim (simulation), ikili ve grup çalışmalar, eğitsel oyunlar gibi⁵⁹ yapma gibi uygulamalı alıştırmalar da yapılabilir.

f) Kitabın Dizaynı ve Basımı

Kitap; sayfa, kağıt ve baskı kalitesi, cildi, kapağı vb. açılardan öğrencinin ilgisini çekecek şekilde olmalıdır. Ambalajı güzel, çekici ve albenisi olmayan bir malın kolayca ve fazlaca satılmayacağı, ilgiyi artırmak için malı güzel ambalaj içinde sunmak gerektiği şeklindeki ticaret kuralını göz önünde tutarak, kitabı öğrenciye sevdirmek ve yaklaştırmak için kitabın en güzel biçimde sunulması gereklidir.

Hazırlanan bir ders kitabında yukarda sayılan hususların bulunması, eğitim ve öğretimin hedeflerinin tam olarak gerçekleştiği anlamını taşımaz. Öğretmenin de hazırlanan bu kitabı en mükemmel ve verimli bir şekilde kullanabilmesi, öğrenciye ders kitabının önem ve fonksiyonunu iyice kavratması gerekmektedir. Ayrıca öğretmen Arapça dersinin önemini öğrenciye iyice kavratmalı ve bu dili öğrenerek elde edeceği maddi ve manevi faydaları ayrıntılı olarak anlatmalıdır. Böylece öğrencinin dersi benimsemesi ve sevmesi sağlanmalıdır. Arapça dersinin "angarya" ya da "beleş" bir ders olmadığı, belleklere iyice yerleştirilmelidir. Dilin çekici yönlerini ortaya koyan öğretmen; bu dilin Kur'an ve Müslümanların dili olduğu

⁵⁹ Bir kısmı kitap dışında yapılması gereken bu uygulamalar ve temel nitelikleri için bkz. Demirel, 55-80.

düşüncesinden hareket ederek samimiyet ve ihlasla bu dili öğretmeye gayret etmelidir.⁶⁰ Öğretmenin kitaptaki bütün müfredat konularını azami derecede işlemesi, öğrenciye ders kitabındaki konularla ilgili çalışmalar vermesi, kitaplardaki resim ve şekiller üzerinde öğrencilerle tartışmalar yapması sonucunda, ders kitabı kendinden beklenen fonksiyonu hakkıyla yerine getirmiş olur.⁶¹

g) Ders Kitaplarına Dair Bazı Eleştiriler

Arapça öğretiminde ders kitaplarının hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken noktaları bu şekilde belirttikten sonra, ülkemizdeki öğretim kurumlarındaki Arapça ders kitapları konusunda biraz durmak gerekmektedir. Arapça öğreten kurumlar olarak İlahiyat Fakülteleri ve İmam-Hatip Liseleri için, kuruluşundan bu yana bir hayli zaman geçmesine rağmen henüz kapsamlı ve uygun ders kitaplarının hazırlanamamış olması, çok iyi bir ders kitabının yokluğu, gerçekten üzücü bir durumdur.⁶² Ayrıca böyle bir kitabın hazırlanmamış olması bu konuda pek fazla çaba sarf edilmediğinin, gereken ilmî araştırma ve çalışmaların yapılmadığının açık bir delilidir. Gerçi bu hususta hiç bir çalışma yapılmadığını söylemek samimi ve mütevazı gayretler harcayarak hizmet etme amacını taşıyan değerli hocalarımıza haksızlık etmek olacaktır. Bu hocalarımız, gerek gramer gerekse metin konularında geniş kapsamlı olmayan, ancak samimi çabalarla bazı eserler hazırlamışlardır. Ancak bunlar, daha çok İmam-Hatip Orta ve Liselerine yöneliktir.⁶³

⁶⁰ Ali Yakup Cenkciler, "Arapça Öğretimi Üzerine Bir Soruşturma", *Mavera Dergisi*, 14.

⁶¹ es-Sukkeri, 248.

⁶² Karaarslan, 154.

⁶³ Arapça Öğretimi konusunda hazırlanan kitaplardan bazıları şunlardır: Hayrettin Karaman ve Bekir Topaloğlu, *Arapça Okuma ve Eski Metinler ile Arapça Sarf ve Nahiv*; Tacettin Uzun, *Arapça Okuma Kitabı*; İ. Atma-Selim Turgut, *Arapça Dilbilgisi*; Mehmet Maksudoğlu, *Arapça Dilbilgisi*; Hikmet Özdemir, *Modern Arapça*; Ali Arslan, *Pratik Arapça*; A. Gürtaş ve A. Yılmaz, *Çağdaş Arapça*; Nihat Çetin, Ahmet Ateş, Tahsin Yazıcı,

Ayrıca Üniversite düzeyinde de genellikle Araplar tarafından hazırlanan **Câmiu'd-Durûsi'l-Arabiyye**, **Mebâdiu'l-Arabiyye**, **Katru'n-Nedâ** ve daha önce bahsettiğim **en-Nahvu'l-Vâdih** ile Dil Enstitülerinin **el-Arabiyyetü li'n-Nâşiîn**, **el-Arabiyyetü li'l-Hayât** gibi eserler okutulmaktadır.⁶⁴ Bu kitapların dışında üniversitelerimizdeki öğretim üye ve elemanlarınca hazırlanan metinler de ders kitabı olarak okutulmaktadır. Arapça öğretimi konusunda kapsamlı ve ihtiyacı karşılayacak bir ders kitabının hazırlanmamış olmasının doğurduğu boşluk, örgün öğretim kurumlarımızdan olan İmam-Hatip Orta ve Liselerinde açıkça görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığının bu boşluğu doldurmak amacıyla komisyona hazırlattığı ders kitapları 1988 yılında Diyanet işleri Başkanlığınca Ankara'da düzenlenen "*Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri*"nde, Nasuhi Ünal Karaarslan ve Cermal Muhtar tarafından sunulan tebliğlerle ağır bir şekilde eleştirilmiştir.⁶⁵ Bu kişiler Arapça öğretiminin problemleri ve çözümleri ile ilgili tekliflerini birer tebliğ çerçevesinde dile getirmişlerdir. Bu tebliğlerde dile getirilen tekliflerden bazıları gerçekleştirilmiş olsa da, büyük bir bölümü henüz gerçekleştirilememiştir. Bunlara değinmeden önce, orta dereceli okullarda kredili öğretim sistemine geçişin akabinde kişi ve özel kuruluşlarca, İmam-Hatip Liseleri için hazırlanan Arapça ders kitaplarını ümit verici çalışmaların başlangıcı

Arapça Dilbilgisi I. Alfabe, Kelime, Şekil Bilgisi; Eyüp Bilgin; *Arapça'yı Nasıl Öğrenirsin*; Arif Etik, *Kolay Arapça*; Ali Özek *Arapça Edebi Metinler*; M. Maksutoğlu, *Arapça Öğreniyorum*; A. K. Belviranlı, *Arapça Rehber*; Veli Ertan, *Yeni Usûle Göre Arapça Dersleri*; Hasan Akdağ, *Arap Dili ve Dilbilgisi*; T. Said, *Modern Arapça Dilbilgisi*; Yusuf Uralgiray, *İleri Drecede Arapça Dilbilgisi*. Uralgiray'ın iki ciltlik bu eseri Arapça dilbilgisi konusunda Türkçe hazırlanan en kapsamlı eserlerden kabul edilmektedir. Arapça konusunda ismini zikretmediğimiz bundan başka telif eserler de mevcuttur.

⁶⁴ Son senelerde bir çok İlahiyat Fakültesi Arapça dersi için '*el-Arabiyyetü li'l-Hayat*', '*el-Kıraatü'l-Müeyyese*', '*el-Kavaidü'l-Müeyyese*' isimli üçer ciltlik bir seriyi okutmaktadır.

⁶⁵ Karaarslan, 155; Muhtar, 143.

olduğunu belirtmem gerekir. Zira bu çabalar sonucunda oluşan rekabet ortamında daha kaliteli, daha ilmî ve daha faydalı ders kitapları hazırlamanın yolu açılmış olacaktır.⁶⁶

h. Kitaplardaki Hareke, Gramer ve Metinler

Hazırlanan kitaplarda genellikle **hareke** olmaması hatalı bir uygulamadır. Arap Ülkelerinde dahi okuma kitaplarının kısmen harekeli olması sebebiyle, orta öğretim düzeyindeki Arapça ders kitaplarında, tedrici olarak azaltmak suretiyle hareke konması zaruridir.⁶⁷

Modern usulle dil öğretimini savunan bir çok ilim erbabı, **gramerin** metinden ayrı öğretilmesini ilk dönemlerde uygun görmemektedir. Bunlar, modern metodun en iyi ve en başarılı metot olduğuna, "küçük çocukların, ana dilinin kurallarını öğrenmeden konuşması"nı örnek göstermektedirler. Dil öğretiminde dilin kurallarının öğretilmesinden çok, dilin kolayca ve doğru şekilde kullanımının öğretilmesi amaçlanmalıdır. Klasik metot dahilinde fiil, fail, sıfat vb. bir çok gramer kuralının ezberletilmesi yerine, modern usûle uygun olarak bu kurallar beş dilbilim yeteneği (okuma, anlama, yazma, konuşma, tercüme) safhalarında birbirine bağlı olarak öğretilmesi daha yerindedir. Gramer-çeviri yönteminin sadece kural öğrenme ve karşılaştır-

⁶⁶ Bu çabalar arasında Azim Dağıtımçılık tarafından hazırlanan *Arapça Öğretim Seti* gayet ciddi ve gayretli bir çabanın ürünü olarak görülmektedir. Yerli bir çalışma olması, audio-visual teknikler kullanılması ve okul kitabı olarak hazırlanmayışı bakımından değer taşıyan bu set; her birinde bir ders, bir çalışma, bir kılavuz kitabı bulunan iki kurdan oluşmaktadır. Üçer kitap ve yedişer kasetlik bu kurlarda, öğrencinin kolay yolla ve kendi kendine Arapça öğrenebilmesi amaçlanmıştır. Abdurrahman Ercan Elbinsoy tarafından hazırlanan ders kitaplarında Arapça metinler ve değiştirmeler; kasetlerinde, bunların okunuşları; çalışma kitaplarında metin ve değiştirmelerin içinde geçen kelime ve cümle kalıplarının Türkçe anlamları ve alıştırmaların çözümleri, kılavuz kitaplarında da dersin nasıl işleneceğine yönelik alıştırmalar ve yönlendirmeler bulunmaktadır.

⁶⁷ Muhtar, 142.

malı çalışmalara yer vermesi, konuşma becerisinin gelişmesinin önemsiz kabul edilmesi, bu yöntemin en büyük problemlerindendir. Arap ülkelerindeki Arap öğrencilere dahi öğretilmeyen bazı sarf ve nahiv konularının, bizim okullarımızda öğretilmesi şaşılacak bir durumdur. Bu durumda öğrenci, gramer kuralları içinde boğulmakta, dersten uzaklaşmaktadır. Böylece Arapça dersi, öğrencinin en sevmediği ve nefret ettiği dersler arasına girmektedir. Bu yüzden gramer kuralları içinde bunalan öğrenciye, bu kurallar metin içinde verilmelidir. Zaten grameri ayrı, metinleri ayrı öğretmek dil öğretiminde terkedilmiş bir metottur.⁶⁸ Metin ve gramer ileriki düzeylerde ayrı olarak işlenebilir, ancak ilk düzeylerde öğrencileri gramerle bıktırmamak gereklidir.⁶⁹ Hazırlanan kitapların işlenmesinde gramere ağırlık vermek yerine, diğer yöntemlerden yararlanılmalıdır. Örneğin, gramerin tümevarım yöntemiyle öğretilmesi, dili önce kulakla duymak, dille pekiştirmek ve sonra da elle okunup yazılmasına öncelik vermek tercih edilmelidir.

Gramer konuları ortaokul ders kitaplarında gereğinden fazla yer almıştır. Kısa cümleler dışında okuma parçalarına yer verilmemiştir. Bu yüzden dilin sağlam bir şekilde öğretilmesi için başvurulacak bir araç olması hasebiyle **gramer**, genellikle metin içersinde işlenmeli ve kitap çoğunlukla gramer ağırlıklı olmamalıdır. Gramer kurallarının, ezberlenmesi kolay olur düşüncesiyle, ortaokul ders kitaplarında bulunması ve bu kuralların tamamen Arapça olması, Türkçe açıklamaların yokluğu da hatalı bir uygulamadır. Bir derste iki gramer kuralı da

⁶⁸ Bazı eğitimciler bu metodu, dilbilgisi çeviri yöntemi olarak adlandırmaktadır. Ancak yabancı dil öğretiminde uzun yıllar kullanılan bu metodu, 1930'larda konuşma dilinin öğretilmesine ağırlık verilmesi üzerine düzvarım (direct) yöntemi, daha sonra kulak-dil alışkanlığı yöntemi, yaygın bir şekilde kullanılmaya, son yıllarda da işletimci yöntemine yer verilmeye başlanmıştır. Bu yöntemler hakkında geniş bilgi için bkz. Demirel, 55-80.

⁶⁹ Gramer konusundaki tahlil ve eleştiriler için bkz. Maksudoğlu, 20; Altun, 8; Karaarslan ve Muhtar, 141-157.

öğretilmemelidir. Bu şekilde dil öğrenenler daha rahat ve kolay konuşabilirler. Gramer kuralları yerine dinleme ve konuşmaya ağırlık verilmesi uygun olacaktır. Hatta Blomfield, Brooks ve Lado gibi kimi dilcilere göre, gramer-çeviri yöntemi yabancı dil öğreniminde etkili bir yöntem değildir.

Dilin doğal öğrenimi, önce dinleme başlar, sonra konuşma, okuma ve yazma sırasıyla oluşur. Dil, sesbilim (fonoloji), yapıbilim (morfoloji) ve tümcebilim (syntax)'den oluşan bir sistemdir ve bu sistemin oluşumu daha çok anlamla ilişkilidir. Bu nedenle sınıfta ders işlenirken Mim-Mem (söyleneni tekrar etmek) ve tekrarla ezberlenen cümle kalıplarına benzer cümleler üretmek uygundur.⁷⁰ **Sarf konuları** Arapça fiillerin klasik sıralaması göz önünde bulundurularak, basitten zora doğru nahiv konuları içine serpiştirilmelidir. Ayrıca konular kolaydan zora gidecek şekilde hazırlanmalıdır. Gramer, metnin içinde verilmeli, **metinler** sürükleyici ve öğrencinin ilgisini çekecek şekilde olmalıdır. Kendi kültür ve tarihimize ilgili bazı **Türkçe metinler** Arapça'ya ustaca çevrilmeli, Arapça ifade tarzına uygun olmalı, uydurma yoluna gidilmemelidir.⁷¹ Ayrıca konuların muhtevası öğretimin hedeflerine mutabık olmalıdır. Metinler, duygu, düşünce ve akla hitap etmelidir. Okuduğu metinlerin muhtevasını, hayatına ve çevresine uyumlu olduğunu gören öğrenci, konuları kolayca özümseyebilir. İleri düzeylerde **Kur'an, Hadis, şiir** gibi edebi metinlerden istifade edilebileceği gibi, ilk düzeylerde günlük diyalog, mektup, dilekçe ve ata sözü gibi hayatın çeşitli alanlarına dair metinlerin de ders kitaplarında yer alması gereklidir.⁷² Konuların birbirleriyle bağlantılı ve beş dilbilim yeteneğiyle koordinasyonu sonrası, sürekli tekrarı ile öğrenme seviyesi yükselecektir. Hazırlanan kitaplarda, işlenen konular bol misallerle olgunlaştırılmalı, karşılıklı konuşmalar

⁷⁰ Demirel, 37.

⁷¹ Karaarslan, 155.

⁷² Nebih İsmail, *el-Cevânibu'n-Nefsiyye li'l-Mute'allimi'l-Kebir inde Ta'limi'l-Arabiyye*, Mekke 1982, 34

bulunmalı ve eksik cümleleri, derste edinilen bilgilerle tamamlama alıştırmaları yapılmalıdır. Kitaplar eğer bir komisyon tarafından hazırlanıyorsa, komisyon üyelerinin işin başından bitimine kadar yazılan her satırı, birlikte düşünerek yerleştirmeleri gereklidir. Bir defa toplanıp alınan prensip kararıyla bu bütünlük sağlanamaz. Komisyon üyelerinden birinin ana dilinin Arapça olması tercih edilmelidir.⁷³ Komisyon üyelerinin dili bilmeleri yanında dil öğretimi konusunda uzman olmaları, daha kaliteli kitapların hazırlanmasına katkıda bulunacak bir husustur.

Kitapların dilinin ortaokul seviyesinde tamamen Arapça olması öğrenciyi sıkır ve öğrenciyi kitaptan uzaklaştırır. Lise düzeyindeki öğrencilerin dildeki bazı ifade kalıplarını kavraması amacıyla bazı cümlelerin ve basit gramer kaidelerinin Arapça ezberletilmesi uygun olur. Yukarda da belirtildiği üzere bu uygulamanın ortaokul düzeyinde yapılması uygun değildir.⁷⁴ Ayrıca metodun da, gramerin de dilin öğretilmesinde gaye değil bir vasıta olduğunu; önemli olanın, öğrencinin, dili konuşabilir, anlayabilir, yazabilir ve okuyabilir düzeye getirilmesi olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yüzden birtakım mücerret gramer kurallarının dilin esas unsurlarından olmadığını ve bunların, karayollarında kullanılan trafik kuralları mesabesinde olduğunu unutmamak lazımdır. Öte yandan kitaplarda resim ve şekillerin bulunması, daha önce işaret edildiği üzere, kaliteli kağıda basılması, cilt ve baskısının güzel olması kitabı öğrenciye sevdireceğinden, uygulanması gereken hususlardandır. Bütün bunların yanı sıra kitap hazırlayanların pedagojik bilgilere ve bazı yeteneklere sahip olması gerekmektedir.⁷⁵

4.3. Sınıflar

Öğretim araç ve gereçleri arasında kabul edilen sınıfların fazla kalabalık olmasının dil öğretimini başarısız kılacağı,

⁷³ Karaarslan, 155.

⁷⁴ Karaarslan, 156.

⁷⁵ Muhtar, 143.

konunun uzmanlarınca kabul edilen bir olgudur. Kalabalık sınıflarda, değil dil dersini, diğer dersleri de başarılı biçimde işlemek mümkün değildir. Fazla kalabalık sınıflarda işlenen bütün derslerin verimsiz ve başarıdan uzak olduğu kolayca tespit edilmektedir. Din Öğretimi Seminerinde, sınıflardaki öğrencilerin sayısının 20-25 civarında tutulması ve 30'un üzerine kesinlikle çıkmaması gerektiği belirtilmiştir ki, bu olumlu teklife uygun olarak tanıttığımız dil enstitüsündeki sınıflarda da öğrencilerin sayısı 15'i aşmamakta ve bunun sonucunda öğretmen her öğrenciyle ilgilenme imkanına kavuşmaktadır.⁷⁶

4.4. Lâboratuvar

Ülkemizdeki dil öğretiminde yakın bir zaman öncesinde kullanılmaya başlanan dil lâboratuvarlarının tarihi gelişim sürecinin başlangıcı, İkinci Dünya Savaşı yıllarına dayanmaktadır. Bu konuda en kapsamlı çalışmaları başlatan Amerikalılar, askeri ve sivil amaçlarla kısa sürede bir çok dil lâboratuvarı açmışlardır. Daha sonra İngiltere başta olmak üzere diğer Avrupa ülkelerine hızla yayılan dil lâboratuvarlarını ve tarihi gelişimini incelemek bu yazının konusu dışındadır.⁷⁷ Ülkemizde ise pek yaygın olmayan dil lâboratuvarları, çoğu zaman gereğince ve yeterince kullanılmamaktadır. Bunlar kurum ve kuruluşlarımızca bir özenti olarak kabul edilmemelidir. Bunların dil öğretimindeki önemi ve oynaması gereken rol hakkıyla anlaşılmadığından, bugüne kadar kendilerinden beklenen fonksiyonu icra edememişlerdir.⁷⁸ Dil öğretiminde birinci derecede önem taşıyan kulak alışkanlığını sağlamada, lâboratuvarların inkar edilmeyecek bir rolü vardır. Öğrencinin kulaklarıyla duyduğu

⁷⁶ Karaarslan, 159.

⁷⁷ Sâlih Abdülmecid el-Arabî, *Ta'allumu'l-Lugati'l-Hayyeti ve Ta'limuhâ, Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk*, Beyrut 1981, 214 vd. Ayrıca laboratuvarlarla ilgili bkz. Ali el-Kâsımî, *Muhteberu'l-Luga, Dâru'l-Kalem*, Beyrut 1970.

⁷⁸ Ülkemizdeki dil laboratuvarları ve gelişimi üzerindeki açıklamalar için bkz. C. Alkan, *Eğitim Teknolojisi*, Ankara 1984, 151-169.

kelimeleri ezberleyerek ve bunları anlayarak konuşması daha kolaydır. Bugüne kadar ülkemizde Arapça öğreten kurumlarda sınırlı ölçüde kullanılan dil lâboratuarları ve bunların fonksiyonları üzerinde pek fazla ve kapsamlı araştırmalar yapılmamıştır. Pek az yapılan araştırmaların birinde, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dil lâboratuvarı incelenmiştir. Bu araştırmanın Arapça öğretimi konusunda ilginç sayılabilecek bazı sonuçlarını sunmak faydalı olacaktır. Enver Tahir Rıza tarafından gerçekleştirilen bu araştırmayla, "dil lâboratuarında öğretilen öğrenciler klasik ders yöntemiyle öğretilen öğrencilerden daha başarılı olur." hipotezinin doğruluğu ispatlanmaya çalışılmıştır. Ancak; "klasik ders, arkasından dil lâboratuarıyla öğretilen öğrencilerin; dil lâboratuvarı, arkasından klasik ders öğretilen öğrencilerden daha başarılı olduğu" ve "teyp yöntemiyle öğretilen öğrenciler, dil lâboratuvarı yöntemiyle öğretilen öğrencilerden daha başarılı olmadığı" gibi, farklı sonuçlar elde edilmiştir. "Teyp yöntemiyle öğretilen öğrenciler, klasik ders yöntemiyle öğretilen öğrencilerden daha başarılı olurlar" şeklindeki hipotez ise gerçekleşmemiştir.⁷⁹

Yukarda da belirtildiği üzere Arapça öğretiminde dil lâboratuarından faydalanma imkanı vardır. Bu hususta Arap Dil Enstitüsünün lâboratuarla ilgili araştırmalarından, teyp ve video kaseti gibi dil öğretimine yardımcı araçlardan yararlanmak gerekir. Dil Enstitüsünün lâboratuarla ilgili bazı dersleri şunlardır: el-Mahârâtü'l-Lugaviyye (Dil Yetenekleri), Fehmu'l-Mesmû' (İşittiğini Anlama), Mutâbaâtü'l-Muhadarât (Konferans ve Dersleri İzleme).⁸⁰

⁷⁹ Enver Tahir Rıza, "Yabancı Dil Öğretiminde Kullanılan Yöntemlerle İlgili DeneySEL Bir Araştırma", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı VI, İzmir 1989, 363-389.

⁸⁰ Bu derslerin muhtevası ve amaçlarıyla ilgili geniş bilgi derslerin anlatıldığı bölümde verilmiştir.

4.5. Dil Kursları

Bilindiği gibi ülkemizde birçok batılı ülkenin kültür derneği bulunmaktadır. Bunların bir nevi kendi kültür ve dillerinin misyoneri olarak çalıştığı şeklindeki görüşleri incelemeyi bir yana bırakarak, bu ülkelerin lisan öğretmek için açtıkları dil kurslarına dikkat çekmek ve bunların dil öğretim metot ve tecrübelerinden Arapça öğretimi konusunda faydalanmak gereğini belirtmek isterim. Arap ülkelerinden Suudi Arabistan ve Libya'nın Ankara ve İstanbul'da açtıkları kursların yeterli düzeyde olmadığı belirtilmektedir. Buna rağmen bu tür kursların sayılarının artırılması, kalitesinin yükseltilmesi gerekmektedir. Metot ve öğretim elemanı açısından tanıttığım dil enstitüsü veya bu türdeki diğer Arap Dili Enstitülerinden istifade edilebilir. Bu enstitülerde dil öğretimi çeşitli merhalelerde tamamlanmaktadır. 3 veya 6 dönem halindeki öğretim merhaleleri ilk, orta ve ileri şeklinde üç düzeye ayrılmaktadır. İlk düzeyde öğrenci dilin ses ve terkiplerine alıştırılır, öğrencinin temel becerileri geliştirilir. Basit ve çok kullanışlı olmayan cümleler gramer kurallarına boğulmadan öğretilir. Orta düzeyde dil becerileri geliştirilen öğrenciye basit gramer kurallarını içeren metinler öğretilir. İleri düzeyde ise öğrencinin dili doğru ve yanlışsız bir şekilde kullanmasını sağlayacak bir eğitim verilir.⁸¹ Şu ana kadar hiçbir özel veya tüzel kurumun böyle bir Arapça kursu açmamış olması, bizim İngilizce ve diğer batı dillerini öğretmek için kurs açanlardan ne kadar geride olduğumuzun bir göstergesidir. Bu ifadelerle Arapça'nın dışındaki dil kurslarının tenkit edilmesi kastedilmemekte, aksine Arapça'ya ilgi duyan kurumların çok fazla mesai harcamaları gerektiğine dikkat çekilmektedir. Ayrıca açılacak bu kurslardaki öğrenciler, çeşitli Arap ülkelerine kısa süreyle gönderilerek dilin pratiği yaptırılabilir.

⁸¹ Taime, 39.

5. BİLGİSAYAR DESTEKLİ DİL ÖĞRETİMİ

Günümüzde bilgisayar teknolojisi hayli hızlı gelişmiş ve bununla bağlantılı olarak, internet yoluyla bilgi aktarımı ve bilgiye kolayca ulaşım yolunda hayli mesafe kastedilmiştir. Eğitim alanında bilgisayar kullanımı sonucu "**bilgisayar destekli eğitim**" kavramı oluşmuş, çeşitli programlarla eğitim verilmeye başlanmıştır. Kısa süre sonra sadece eğitim alanında değil, günlük hayatın pek çok alanında, bilgisayardan bağımsız hareket edilemeyeceğini söylemek pek abartılı olmasa gerekir.⁸²

Kısa süre sonra sadece akademik çevrelerde değil, günlük hayatın pek çok alanında bilgisayardan bağımsız hareket edilemeyeceğini söylemek pek abartılı olmasa gerekir.

Bu genel değerlendirmeden hareketle, hayatımızı çepeçevre kuşatan bilgisayar teknolojisinden, dil öğretiminde de yararlanılmasının elzem olduğu ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde bu bağlamda hemen hemen hiç çalışma yapılmadığını söylemek mümkün değilse de, diğer ülkelere özellikle batı dünyasına kıyasla bir hayli az çalışma yapıldığı ortadadır. Batıda, özellikle Amerika'da- dil öğretiminde bilgisayardan yararlanma ve program geliştirme konusunda kapsamlı çalışmalar yapılmaktadır. Bu amaçla hazırlanan compact diskler ve diğer paket programlar sayesinde binlerce insan dil öğrenme gayretine girişmiştir. Ticari kurumlar tarafından hazırlanan bilgisayar destekli yabancı dil programları incelendiğinde ağırlığın daha çok a) gramer, b) sözlük bilgisi, c) okuduğunu anlama, d) yazma, e) test konularında yoğunlaştığı görülmektedir. Kısa zaman öncesine kadar Türkiye'deki pek çok yazılım firması da bu alandaki boşluğu doldurmak için harekete geçmiş, özellikle İngilizce eğitimi-öğretimi için Türkçe destekli programlar hazırlamaya başlamışlardır. İngilizce konusundaki gayretlere

⁸² Bu değerlendirmeyi doğrular nitelikte, İlahiyat Fakültelerinin yeni müfredat programına zorunlu bilgisayar dersi konulması, gayet olumlu ve yararlı bir girişimdir.

rağmen, şu ana kadar hiç bir özel şirketin Arapça öğretimi konusunda çabasına ve ürününe rastlayamadık.

Özel şirketlerin yanı sıra Milli Eğitim Bakanlığı Film Radyo Televizyonla Eğitim Başkanlığınca, eğitime yardımcı olacak teyp ve video kasetleri şeklinde çeşitli görsel materyaller hazırlanmıştır.⁸³ İngilizce ve Almanca dilleri için hazırlanan bu materyaller Arapça için de hazırlanabilir. Bu birim bunların yanı sıra dil öğretiminde kullanılacak programlar hazırlatabilir. Bu bağlamda Din Eğitimi Genel Müdürlüğünün İmam-Hatip Liselerinin yedinci sınıfının müfredatını içeren bir program hazırlattığından bahsetmek yerinde olacaktır. mütevazı bir çabanın sonucu olan bu dar kapsamlı çalışmanın benzerleri daha da artırılabilir. Bunlar çoğaldıkça çok verimli ve faydalı sonuçlara ulaşılabileceği ortadır. Bu programlardan, evlerinde bilgisayar kullananlar istifade edebileceği gibi, okullarda bilgisayar odalarında öğrencilerin de yararlandırılması mümkündür.

Türkiye'de pek kayda değer olmayan bu çabaları ve bu konuda daha faal olunması yolundaki temennilerimizi aktardıktan sonra, dil öğretimi alanında, özellikle Arapça'da dünyadaki gelişmelerden de bahsederek konuyu sonuçlandıralım.

Suudi Arabistan başta olmak üzere bugün pek çok Arap ülkesi, bilgisayar destekli Arapça'nın öğretimi konusunda çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Bunların bir kısmı kendi toplumlarına dillerini iyi şekilde öğretmeyi amaçlayan programlardır. Bir kısmı da Arapça öğrenmek isteyen yabancılara yönelik hazırlanmış programlardır. Suriye ve Suudi Arabistan Dil Enstitülerince hazırlanan üç CD'lik Ta'limu'l-Arabiyye li'l-Ecâib bunlardan biridir. Bu kurumlar başta *Lisanu'l-Arab* olmak üzere bir kaç

⁸³ Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanan bu çalışmaların yer aldığı katalog için bkz. *FRTEB Eğitim Medyası Ürün Kullanma Kılavuzu ve Kataloğu*, Ankara 1996,

sözlüğü CD olarak hazırlamışlar ve kullanıcıların hizmetine sunmuşlardır.

Bilgisayar destekli dil öğretimi konusunda en çok çaba batı ülkelerinden, özellikle Amerika'dan gelmektedir. Her ne kadar bu çabayı gösterenlerin önemli bir kısmı Arap asıllı da olsa, bu alanda, batı ülkelerinin ortaya koyduğu çabayı takdir etmemek mümkün değildir.

Internet Aracılığıyla Arapça Öğretimi

Arapça öğretimi konusunda hazırlanan bilgisayar programları ve CD'ler arasında hayli dikkat çeken bir başka husus, Internet'te Arapça öğretimi için siteler kurulmasıdır.⁸⁴ Bu alandaki öncülük de yine Amerika'ya aittir. Bu siteler genelde İngilizce konuşanlara yönelik hazırlanmış olmakla beraber, pek çok kişinin istifade edebilmesi de mümkündür. Her şeyden önce bu siteler aracılığıyla dil öğretiminde Internet'ten nasıl yararlanılabileceğini anlayabiliriz. Pek yakın geçmişi olan bu siteler, genellikle Amerikan üniversitelerince kurulmuştur. Mesela Harward Üniversitesi Doğu Araştırmaları Merkezi'ne bağlı olarak kurulan Arapça öğretim sitesi bunların en önemlilerindendir. Bu sitenin adı "Modern Arapça" sayfasıdır ve sitede İngilizce tercümesiyle birlikte sekiz bin Arapça kelimeyi içeren bir öğretim programı mevcuttur. Bu kelimeleri şahsi bilgisayarlarda kullanmak için gerekli olan **Wine Flash** isimli bir programı da ilgili siteden temin etmek mümkündür. Bu sayfada kelimeler 150 gruba ayrılmış ve her bir gruptaki kelimeler ses ve görüntülerle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu gruplardan birinde nahiv terimleri, bir diğerinde gazete ve dergilerden seçilen kelimeler, bir başkasında Arapça derslerindeki diyaloglar bulunmaktadır. Bu sitede Arapça öğretimi için hazırlanan kitaplardan derlenen metinler de mevcuttur. Ayrıca çeşitli kitaplar da bulunmaktadır. Bunlar arasında Kahire Amerikan Enstitüsü'nde

⁸⁴ Bu siteler için bkz. Ammar Bekkâr, "Mevâkı' li Ta'lîmi'l-Lugati'l-Arabiyye, *el-Müslimîn*, 14 Şubat 1988, Yıl 14 sayı 680, s. 15.

hazırlanan *el-Kitab'ul-Esâsi*, iki ciltlik *el-Arabiyyetu'l-Hadise lil-Mübtediîn* (Yeni Başlayanlar İçin Modern Arapça), Cambridge Üniversitesince hazırlanan kitaplar ile Mısır halk diliyle hazırlanan kitaplar mevcuttur.

İnternette Arapça öğretimi konusunda bir başka site de 'Amerikan Arapça Öğretmenleri Birliği' tarafından kurulmuştur. Bu birlik Amerika'daki Arap Dili ve Edebiyatı alanında çalışan öğretim üyeleri arasında program geliştirmek, dil öğretim metodlarında, araştırmalarda yardımlaşma ve dayanışmayı hedefleyen bir birliktir. Sitede zaman zaman ABD'deki Arapça öğretim programları yayınlanmakta, dil ve edebiyat araştırmalarının yayımlandığı İngilizce çıkan el-Arabiyye dergisinden alıntılar yapılmaktadır.

"Teâl Neteallemül'l-Arabiyye" adlı Pensilvania Üniversitesi'nden Roger Alan tarafından kurulan bir başka sitede de Arapça öğretilmektedir. Alan'ın aktardıklarına göre bu üniversitede Arapça öğretimi bundan yaklaşık 210 yıl önce, 1788'de başlamıştır. O yıllarda ders müfredatı daha çok fusha ve iyi okumayı öğrenme üzerinde yoğunluk kazanmıştır. Ancak günümüzde, yaşayan Arapça'yı öğretmek daha önceliklidir. Bu nedenle fusha yerine halk dili ammice öğretilmektedir. Ses kayıtlarının ve görüntülü derslerin bulunduğu bu site Amerikan hükümeti desteğiyle kurulmuştur.

Bir başka sitede ise Kuzey Amerika'da Arapça öğreten dokuz üniversite ve enstitünün adresleri verilmektedir. Bu üniversitelerin bir kısmında eğitim dışarıdan da sürdürülebilmektedir. Öğrenci, kaydını yaptırdıktan sonra Mısır, Ürdün, Fas Yemen veya Tel Aviv gibi yerlere giderek Arapça'yı kendi toplumu içinde en kolay ve rahat şekilde öğrenebilmektedir.

Amerika'daki Arap Dilbilimcileri adlı cemiyete bağlı bir sitede ise Arapça öğretimi alanında hazırlanmış kitapların listesi bulunmaktadır ve bunlara nasıl ulaşılabileceği belirtilmektedir. Bu kitapların büyük kısmı Kahire'deki Amerikan Üniversitesi ile İngiltere ve İsrail Üniversitelerindeki Arapça öğretim üyelerince hazırlanmıştır.

'Arap Amr Arşivi' adlı sitede ise Arapça bilgisayar programlarını içeren uzunca bir liste bulunmaktadır. Bunlar arasında tercüme, dil öğretimi ve İslami bilgileri içeren programlar bulunmaktadır. Sitenin, bu konudaki sitelerin en meşhurlarından olduğu, bu zamana kadar 80 bin kişinin ziyaret etmesinden anlaşılmaktadır. Buna benzer Uzaktan Arapça Öğretimi adlı bir başka sitede, Arapça programlarının listesi, İngilizce-Arapça sözlük ile, şifreyle girilen ve Amerika'daki 1,5 milyon civarındaki doktora ve yüksek lisans tezlerinin özeti bulunan bir bölüm vardır.⁸⁵

Bu siteler ya ticari şirketler veya akademik çevreler tarafından kurulmuştur. Ancak Amerika, Kanada ve Avustralya silahlı kuvvetlerince Arapça öğretimi için kurulan üç sitenin de varlığını belirtmek gerekir. Üniversiteler, sitelerde daha çok hazırladıkları programları tanıtmayı amaçlamaktadırlar. Örneğin Ohaio Üniversitesinin sitesinde Arap yemekleri, şarkıları, Arap şiirinden seçmeler, Arapça haberler yer almaktadır. Resmi kurumların sitelerinin yanı sıra, çok nadir de olsa şahıslarca kurulan sitelerin var olduğu da söylenebilir.

İnternette sadece Arap şiirine eğilen siteler de mevcuttur. Buralarda modern ve devrimci temaları vurgulayan şiirler yoğunluktadır. Bir başka sitede cahiliyeden başlayarak önde gelen şairlerin şiirleri yayınlanmaktadır. Mesele Züheyr Ebî Sulma, Ahmed Şevki, Ebu A'la el-Mearri gibi şairler bunlardan bazılarıdır. Sadece halk şiirini aktaran siteler de vardır. Mesela Arap Şiiri adlı sitede Emir Halid Faysal, Abdülaziz b. Suud, Talal Said ve diğer şairlerin şiirleri aktarılır.⁸⁶

Bu İnternet sitelerine ulaşma adresi ise <http://tblr.edu.asu.edu/abdarahman>. Öğretim programlarının yanı sıra Arapça öğretimi konusunda tartışmaların yapıldığı ve fikir alışverişinde bulunulan siteler de vardır. Bundan yararlanabilmek için internet

⁸⁵ Bekkâr, 15

⁸⁶ Bekkâr, 15

kullanıcısının bir **e-mail**'e sahip olması gerekmektedir. İsteyenler **AATA@BYU.EDU** adresine veya **listserv@byu.edu** adresine elektronik posta göndererek münakaşalara katılabilir ve görüş bildirebilir. Arap edebiyatı grubunun tartışmalarına katılabilmek için **majordomo @ listhost. chicago. edu**; mektup adresinin **subscribe.adabiyat** olması gerekmektedir.

Arapça Bilgiler Topluluğu, Arapça öğretimi ve Ortadoğu araştırmaları üzerinde en sert tartışmaların yaşandığı bir topluluktur. Burada Arapça hocalarının adreslerini ve bu konuda yapılan çalışmaları da görmek mümkündür. Buranın adresi ise **majordomo@indiana.edu** şeklindedir ve gönderilecek elektronik mektuplara **subscribe.arabic-info** adresi yazılmalıdır.

SONUÇ

Bu çalışmada Riyad Arap Dili Enstitüsü'nü tanıtmaya ve ülkemizdeki Arapça öğretimi konusundaki eksiklikleri ve bunların çözümlerine dair bazı teklifleri, bir makalenin verdiği imkanlar nispetinde serdedilmeye çalışılmıştır. Dil öğretimi konusundaki teklifleri şu başlıklar altında özetlemek mümkündür:

1- İlahiyat Fakültelerindeki Arap Dili ve Belağatı Ana Bilim Dalına bağlı bir araştırma ve inceleme biriminin kurulması.

2- Arapça öğretim yapan fakültelerimizdeki Arapça kitaplarındaki uyumsuzluğun düzeltilerek, gramer, pratik ve metinlerle ilgili kitapların birbirini tamamlayıcı olarak hazırlanması.

3- Ders kitabı hazırlayan komisyonun, dil öğretiminde uzman kişilerden oluşması ve hazırlanan kitaplardaki dil, fikir ve açıklayıcı örnekler ve benzerlerinin iyi tespit edilmesi, bu tespitte öğrencilerin sosyal durumlarının göz önünde bulundurulması.

4- Dil öğretiminde kullanılan film, TV, Lâboratuar, bilgisayar vb. gibi modern araç ve gereçlerden yararlanılması.

5- Anadolu Liselerindeki gibi Arapça dersi ağırlıklı İmam-Hatip Liselerinin açılması.

6- Ortaöğretim kurumlarında Arapça'nın seçmeli yabancı dil dersi olarak kabul edilmesi.

7- Arapça'nın meslek dersi değil de dil dersi kabul edilmesi ve bu ders öğretmenlerinin branşa göre sınavla belirlenmesi.

8- Resmi ve özel kurumlarca dil kursları açılarak, Arapça'nın yaygın hale getirilmesi.

9- Arapça öğretmenlerinin yurt içi ve yurt dışı hizmet içi seminerlerle yetiştirilmesi ve dil eğitim ve öğretimindeki yeniliklerden ve gelişmelerden haberdar edilmesi.

10- Çeşitli Arap ülkeleriyle yapılacak kültürel anlaşmalar yoluyla, Arapça dersi öğretmenlerinin bu ülkelerdeki dil enstitülerine gönderilmesi ve böylece dilin konuşulduğu ülkede pratik yaptırmak suretiyle öğretmenlerin dile hakimiyet kurmalarının sağlanması.

11- Eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bilgisayardan yararlanılması ve bu amaçla programlar hazırlanması, Internet aracılığıyla bu konuda dünyada çalışan uzmanlarla işbirliğine gidilerek, gerek ortak, gerekse münferit projeler üretilmesi.

Arapça öğretimi konusundaki eksiklikler, yetersizlikler ve sunulacak öneriler şüphesiz bunlardan ibaret değildir. Ülkemizdeki Arapça öğretiminin seviye, kalite ve veriminin yükseltilmesi için daha çok çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu çalışma, bunların giderilmesine bir nebze katkıda bulunursa amacına ulaşmış olacaktır. Ayrıca Riyad Arap Dili Enstitüsü ve benzeri kurumlarla ülkemizdeki Arapça öğretimi ile meşgul olan özel veya resmi kurumların birbirleriyle yakın ilişkide bulunmalı ve bu kurumların tecrübelerinden yararlanılmalıdır. Karşılıklı tecrübe ve bilgi alışverişinin Arapça öğretimine büyük katkı sağlayacağı açıktır. Arapça öğretimi ve metod geliştirme konusundaki eksikliğin ve gecikmenin telafisi için bir an önce kapsamlı akademik çalışmalara yönelmek yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

Abdulaziz, Salih, *et-Terbiye ve Turuku't-Tedrîs*, I-II, Dârul Maarif, Kahire trs.

Ali, Fethi ve diğ., *Turuku't-Ta'lîmi'-Luğati'l-Arabiyye*, Kahire 1985.

Akyol, Taha "Üniversitedeki Alarm", *Milliyet Gazetesi*, 16 Ağustos 1994.

Alkan, C. *Eğitim Teknolojisi*, Ankara 1984.

Altun, Ahmet, "İmam-Hatip Liselerinde Arapça Eğitimi ve Öğretimi", *Zaman Gazetesi*, 27-29 Temmuz 1994 .

Ana Britanica, "Arapça", İstanbul 1985.

el-Arabi, Salih Abdulmecid, *Taallumu'l-Luğati'l-Hayyeti ve Ta'limuhâ beyne'n-Nazariyyâti ve't-Tatbîk*, Beyrut 1981.

Bekkâr, Ammar "Mevâkı' li Ta'lîmi'l-Lugati'l-Arabiyye", *el-Müslimûn*, 14 Şubat 1988, Yıl 14, Sayı 680.

Budak, Yusuf, " Yabancı Dil Öğretiminde Metod Deyince", *Milli Eğitim Dergisi*, Ocak 1989, Sayı 81.

Cumhuriyet Gazetesi, 2 Ağustos 1994.

Cenkçiler, Ali Yakup. "Arapça Öğretimi Üzerine Bir Soruşturma", *Mavera Dergisi*, Haziran 1983 , Sayı 79.

İbnu'l-Cinnî, *el-Hasâis*, (Tah. Muhammed Ali en-Neccâr), Mısır 1952.

Çetin, M. Nihat, "Arapça ve Öğretimi", *Mavera Dergisi*, Haziran 1983, Sayı 79.

Çötüksöken, Yusuf, "Yabancı Sözcükler Üzerine", *Türkiye Yazarlar Sendikası Edebiyat Dergisi*, Sayı II, Aralık 1993.

Delîlu Câmiati'l-Melik Suûd, Riyad 1989.

Demirel, Özcan, *Yabancı Dil Öğretimi*, USEM Yay., Ankara 1993.

Diem, Werner, "Arap Dili", (Çev. Bedrettin Aytaç), *DTCF Doğu Dilleri Dergisi*, Ankara 1972, Sayı 1.

Dilaçar, A., *Dil, Diller ve Dilcilik*, TDK Yay., Ankara 1968.

Elmalı, Hüseyin, *Muhammed Ebu Bekir er-Râzi ve Tefsîru'l-Garîbu'l-Kur'an*, (Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1986.)

Er, İzzet, *Velilerin Çocuklarını İmam-Hatip Liselerine Gönderiliş Sebepleri ve Beklentileri*, (Yayınlanmamış Doktora Semineri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yöneten: Beyza Bilgin, Ankara 1982).

FRTEB *Eğitim Medyası Ürün Kullanma Kılavuzu ve Kataloğu*, Ankara 1996.

Hassan, Temmam, *İktisâbu'l-Luğati'l-Arabiyye li Ğayri'n-Nâatıkîne bihâ*, Mekke 1984.

İbrahim, Abdulalim, *el-Müveccehu'l-Fenni li Müderrisi'l-Luğati'l-Arabiyye*, Daru'l-Maarif., Kahire 1961.

İsmail, Nebih, *el-Cevânibu'n-Nefsiyye li'l-Mütallimi'l-Kebir Inde Ta'limi'l-Arabiyye*, Mekke 1982.

Karaaslan, Nasuhi Ünal, "Arapça Öğretimi Konusunda Esas Alınacak Hususlar", *Din Öğretimi Hizmetleri Semineri*, Ankara 1991.

el-Kâsımî, Ali, *Muhteberu'l-Luğa*, Dâru'l-Kalem, Beyrut 1970.

Kavra, Hüseyin Süleyman, *Dirâsât Tahliliyye ve Mevâkîf Tatbîkiyye fî Ta'limi'l Luğatil -Arabiyye ve'd-Dîni'l-İslâmi*, Kahire 1981.

Maksudoğlu, Mehmet, "Arapça'nın Ehemmiyeti ve Öğretilmesi", *Mavera Dergisi*, Haziran 1983, Sayı 79.

Muhtar, Cemal, "İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Arapça Dersinin Amaçları ve Gelişmesi Yönünden Görüşler ve Teklifler", *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri (8-10 Nisan 1988)*, Ankara 1991.

en-Nâka, İbrahim Mahmud, *Ta'limi'l-Arabiyye li'n-Nâatıkîne bi Luğâtin Uhrâ*, Mekke 1984.

Neşvâtî, Abdulmecid, *İlmü'n-Nefsi't-Terbevî*, Mekke 1985.

Özen, Ahmet, "A Guide to Language and Liguistic", *Introduction at Phonology*, Ankara 1978.

Öztürk, Osman, "Türkiye'de Arapça Öğretimi", *Mavera Dergisi*, Arapça Öğrenimi Üzerine Bir Soruşturma, Sayı 79, Haziran 1983 .

"Pratik Arapça Öğretim Programı", *MEB Tebliğler Dergisi*, 11 Şubat 1985.

Rabih, Türki. "Hicri Onbeşinci Asırda Arapça", (Çev. Ahmed Turan Aslan), *İlim-Sanat*, 1987, sayı 14.

Rıza, Enver Tahir, "Yabancı Dil Öğretiminde Kullanılan Yöntemlerle İlgili Deneysel Bir Araştırma", *DE Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı VI, İzmir 1989.

Semek, Muhammed Sâlih. *Fennu't-Tedrisi'l-Lugati'l-Arabiyye*, Kahire 1979.

es-Semmân, Mahmut Ali, *Tevcih fi Tedrisi'l-Luğati'l-Arabiyye*, Kahire 1983.

es-Sükkerî, Abdulfettah ve diğ., *Turuku Tedrisi'l-Luğati'l-Arabiyye*, Vezâretu'l-Meârif, Riyad 1986

Tâime, Rüşdi Ahmed, *Delilu'l-Amel fi l'dâdil-Mevâddi't-Ta'limiyye*, Mekke 1985.

----- *el-Ususu'l-Mu'cemiyye ve's-Sekâfiyye li Ta'limi'l-Luğati'l-Arabiyye*, (Ummu'l-Kura Ün. Yay.) Mekke 1986.

-----*el-Merca' fi Ta'limi'l-Luğati'l-Arabiyye*, Mekke 1986.

-----*el-Ususu'n-Nefsiyye li Ta'limi'l-Luğati'l-Arabiyye li gayri'n-Nâtikîne bihâ*, Mekke 1984.

Uzunpostalcı, Mustafa, "Din Öğretiminde İlahiyat Fakültelerinin Rolü", *Din Öğretimi Dergisi*, Ankara 1988.

Uludağ, Süleyman, "Kazakistan Seyahatnamesi I" *Dergah Dergisi*, Ocak 1994, Sayı 47.

Yaltkaya, Şerefeddin, "Arap Lugat ve Gramercileri Arasında Türkler", *Şarkiyat Mecmuası*, İstanbul 1940-1945.

Wilkinson, John, *el-Vesâilu fi't-Ta'lim*, (Çev. Salih Mübarek ed-Debbâsî, Riyad 1986.